

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Had- és Rendészettudományi Szekció
Budapest, 2025. április 22–24.
Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Mit rejt a „gyilkos” agya?

-

Pszichológus szakértő a büntetőeljárásban, különös tekintettel a gyakorlati problémákra

Jelige: *Gerbera*

Pályamunka lezárásának időpontja: 2024. október

Tartalomjegyzék

I.	ELŐSZÓ	3
II.	BEVEZETŐ GONDOLATOK – AZ IGAZSÁGÜGYI SZAKÉRTÉS.....	3
1.	A SZAKÉRTŐ SZEMÉLYE ÉS A KÜLÖNLEGES SZAKÉRTELEM	4
2.	A SZAKÉRTŐ FELADATA, KIRENDELÉSE, KIZÁRÁSA, KÖTELEZETTSÉGEI ÉS JOGAI	6
III.	A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY MINT A BIZONYÍTÁS ESZKÖZE	8
1.	A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY HELYE A BIZONYÍTÁSI RENDSZERBEN.....	8
2.	AZ IGAZSÁGÜGYI SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY	12
3.	A SZAKVÉLEMÉNY MINT BIZONYÍTÁSI ESZKÖZ	12
4.	HIBÁK A SZAKVÉLEMÉNYBEN ÉS A FELELŐSSÉG KÉRDÉSE	15
IV.	AZ IGAZSÁGÜGYI PSZICHOLÓGUS SZAKÉRTŐ TEVÉKENYSÉGE	17
1.	A PSZICHOLÓGUS SZAKÉRTŐ SZEMÉLYE ÉS KOMPETENCIÁJA	17
2.	AZ IGAZSÁGÜGYI PSZICHOLÓGUS SZAKÉRTŐ TEVÉKENYSÉGÉNEK MÓDSZERTANA.....	20
	<i>Exploráció</i>	<i>21</i>
	<i>Rorschach-teszt</i>	<i>22</i>
	<i>Szondi-teszt</i>	<i>22</i>
	<i>Az élet- és élményszerűség, valamint a szavahihetőség vizsgálata.....</i>	<i>23</i>
3.	ÖSSZEGZŐ GONDOLATOK A PSZICHOLÓGUS SZAKÉRTŐ TEVÉKENYSÉGÉRŐL	24
V.	A KULCSI CSALÁDIRTÓ, H. CSANÁD JUTAS ESETE	24
1.	AZ ÜGY ELŐZMÉNYEI ÉS A CSALÁD HÁTTERE	25
2.	A TÉNYÁLLÁS.....	25
3.	A SZAKÉRTŐI VIZSGÁLATOK	27
	<i>Exploráció</i>	<i>27</i>
	<i>Rorschach-teszt</i>	<i>29</i>
	<i>Szondi-próba.....</i>	<i>29</i>
	<i>A vizsgálat összegzése.....</i>	<i>29</i>
4.	AZ ELJÁRÁS BÍRÓSÁGI SZAKASZA.....	30
VI.	A GYAKORLATI PROBLÉMÁK: AZ ELLENTÉTES SZAKVÉLEMÉNYEK.....	33
VII.	BEFEJEZŐ GONDOLATOK	37
	FELHASZNÁLT IRODALOM.....	38
	HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK, KOMMENTÁROK, MÓDSZERTANI LEVELEK ÉS BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK	40

I. ELŐSZÓ

„Ha gyilkost keresünk, mindig az a leggyanúsabb, aki látszólag a légynek sem tudna ártani.”
– Agatha Christie

Az említett idézet a krimi királynője, Agatha Christie tollából származik, Gyilkolni könnyű című regényében vetette papírra a mondatot. De vajon igaz lehet-e a valóságban ez a megállapítás? Tényleg meg lehet-e állapítani az elkövető személyét azáltal, hogy a terhelt viselkedését, előadását és személyiségét vizsgáljuk? Azt bizonyosan kijelenthetjük, hogy önmagában a tanúsított magatartás bár a gyanúra okot adhat, megalapozott döntéshez igencsak kevés.

Számos olyan – elsősorban életellenes – ügy fordul elő, amelyek felderítésekor igény merül fel arra, hogy a terhelt elmeállapotát, pszichéjét szakértők vizsgálják, ekkor jut kardinális szerephez az igazságügyi elmeorvosszakértővel együtt dolgozó pszichológus szakértő, aki amellet, hogy egy ún. profilt állít fel az esetleges elkövetőről, a hatóság olyan kérdéseire is választ adhat, hogy a terhelt által elmondottak élményszerűek-e, de esetenként akár valóságos emberi hazugságvizsgálóként is tevékenykedhet. Dolgozatom egészében az igazságügyi szakértés ezen ágával kívánok foglalkozni, amely álláspontom szerint közel sem kap kellő figyelmet, dacára annak, hogy a gyakorlatban számtalan olyan eset fordul elő, amikor a terhelt elméjét vizsgáló szakértők „ütköznek”, akár az eljárás bírósági szakaszában is. Éppen emiatt ebben a gyakorlatorientált dolgozatban az igazságügyi szakértés általános bemutatásán túl, kifejezetten a pszichológus szakértő tevékenységével és vizsgálataival foglalkozom, különös tekintettel a már említett gyakorlatban felmerülő problémákra és lehetséges megoldásokra. Mindezen túlmenően a kulcsi családirto ügyén keresztül, egy esettanulmány segítségével is megpróbálok utánajárni annak, hogy mit rejt a „gyilkos” agya.

A kutatás és a dolgozat elkészítése során mesterséges intelligenciára épülő eszközt nem használtam.

II. BEVEZETŐ GONDOLATOK – AZ IGAZSÁGÜGYI SZAKÉRTÉS

Dolgozatom bevezető részében általános képet kívánok nyújtani az igazságügyi szakértés azon szegmenseiről, amelyek ismertetése véleményem szerint nélkülözhetetlen

ahhoz, hogy *in concreto* a pszichológus szakértő munkájáról értekezni lehessen. Ennek megfelelően szó lesz a szakértők jogállásáról, feladatköréről, kirendeléséről.

1. A szakértő személye és a különleges szakértelem

A szakértő véleménye a középkori pandektajogban vált a büntetőeljárás önálló bizonyítási eszközévé. Ebben a korban a szakértő szerepét a bíróéhoz is hasonlították.¹ Ezzel szemben az angolszász jogrendszerben a szakértő csupán tanúnak minősült, kvázi szaktanácsadója a vádnak.²

A szakértőkre vonatkozó magyar szabályozás kialakulása a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban Bp.) egyik rendelkezésére vezethető vissza, melyben a mai értelemben vett szakértői munka a bírói szemlével fonódik össze. E jelentéskörben a szemle a bizonyítékhoz tartozó tényleges észlelést jelenti.³ A Bp. szabályozásában „Ha bünvádi ügyre nézve fontos ténykörülmények megállapítására vagy felderítésére személyes megfigyelés szükséges: bírói szemlét kell tartani. Amennyiben a szemlével megállapítandó tények felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges: szakértők alkalmazandók.”⁴ A törvény indoklása alapján szakértőként a legkülönbözőbb hivatást űzők alkalmazhatók úgy, hogy ez nem csupán a tudományos és művészeti foglalkozásnak kiváltsága; szakértővé mindennemű ismeret, empiricus tapasztalat és ügyesség képesíthet.⁵ A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény szabályozásában szintén a különleges szakértelem jelenik meg a szakértő alkalmazásának előfeltételként.⁶ Az ezt követő két büntetőeljárás kódexben⁷ közel teljesen azonosan került szabályozásra a szakértői vélemény szükségessége. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben is megjelenik a különleges szakértelem, azonban a törvény meghatározott esetekben kötelezővé teszi a szakértő alkalmazását, ezzel kizárva a hatóságok mérlegelését, ha az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapotára, illetőleg kábítószerfüggőségére, az eldöntendő kérdés

¹ Székely János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959., 5. o.

² Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008., 315. o.

³ A hatályos büntető eljárás jogszabályai, Összeállította: Dr. Auer György Budapest, 1948. XIV. fejezet 121-135. o.

⁴ Bp. 225. §

⁵ 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról 225. § indoklása

⁶ 1951. évi III. törvény 58. §

⁷ 1962. évi VIII. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról 66. § (1) bekezdés, 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról 68. § (1) bekezdés

kényszergyógykezelés szükségességére vonatkozik vagy biológiai vizsgálattal végzett személyazonosításra, illetőleg elhalt személy kihantolására kerül sor.⁸ A Bp. szabályozásában jelentkezett, hogy abban az esetben, ha az első- és másodkörben alkalmazott szakértő véleménye egymással ellentétes vagy kétségbe vonható, további szakértői vizsgálat szükséges.⁹ Arra azonban nem találunk utalást a törvényszövegben, hogy a szakértőt olyan ténybírónak kellene tekinteni, akinek a véleménye kötné a bíróságot.¹⁰ Az 1951-es eljárási törvény már deklarálta, hogy a bizonyítási eszközök nem kötik az eljáró bíróságot és a bizonyítékokat szabadon felhasználhatja.¹¹ Ugyanezt a szabályozást az 1962-es törvényerejű rendeletben, az 1973-as törvényben és az 1998-as, jelenleg hatályos Be.-t megelőző törvényben is megtaláljuk.¹²

A jelenleg hatályos, büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban Be.) a következőkben határozza meg a szakértő alkalmazását: „Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.”¹³ Azt azonban, hogy mit is takarhat ez a különleges szakértelem, a törvény szövegében nem találjuk. A gyakorlatban kialakult szokás szerint ezt úgy határozhatjuk meg legegyszerűbben, hogy különleges szakértelmet igényel az a tény, amely nem nevezhető köztudomásúnak, ezeket ugyanis nem kell bizonyítani, az átlagember is tisztában van velük.¹⁴ Erdei Árpád meghatározása ennél továbbmegy: a különleges szakértelem olyan ismereteket foglal magában, amelyek kívül esnek a jogi ismereteken, illetve az általános ismereteken is túlmutatnak.¹⁵ Ezek a jogtudományon kívül eső tudományterületek valamilyen magasabb szintű elemzést igényelnek. Abban az esetben, ha a hatóság valamely tagja is rendelkezik olyan ismeretekkel, amelyek segítségével megállapításra kerülhetne a kérdéses tény, akkor is szükséges a szakértő alkalmazása.¹⁶ Az az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény (a továbbiakban Szaktv.) determinálja azt, hogy ki végezhet szakértői tevékenységet: természetes személy, gazdasági társaság és szolgáltató, igazságügyi szakértői intézmény és intézet, igazságügyi szakértői testület, külön jogszabályban feljogosított állami szerv, külön törvény szerinti Teljesítésigazolási Szakértői Szerv.¹⁷ Ezen típusok között hierarchikus viszony

⁸ 1998. évi XIX. törvény 99. § (1) és (2) bekezdés

⁹ Bp. 237. §

¹⁰ Angyal Pál: A magyar büntetőeljárásjog tankönyve I-II. Athenaeum, Budapest, 1915-1917., 335. o.

¹¹ 1951. évi III. tv. 4. § (1)

¹² 1962. évi VIII. tv. 6. § (1), 1973. évi I. tv. 5. § (3), 1998. évi XIX. tv. 78. §

¹³ Be. 188. § (1) bekezdés

¹⁴ Király Tibor: Büntetőeljárás jog (3. átdolgozott kiadás), Osiris Kiadó, Budapest, 2003., 255. o.

¹⁵ Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987., 35. o.

¹⁶ Fantoly Zsanett – Budaházi Árpád: Büntető eljárásjogi ismeretek I. Statikus rész, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019., 116. o.

¹⁷ Szaktv. 4. § (1) bekezdés

nincsen, így tehát kizárólag a hatóság döntésén múlik, hogy milyen jellegű szakértőt rendel ki. Differencia egyedül az eseti szakértő tekintetében mutatkozik, aki kivételesen abban az esetben rendelhető ki, ha az adott szakterületen nincs bejegyzett igazságügyi szakértő, illetőleg, ha időszakos hiány van az adott szakterületen.¹⁸

Az igazságügyi szakértővé válás természetesen nagyon magasszintű szakmai háttértudást igényel, így nem meglepő, hogy komoly feltételrendszere van annak, hogy valaki ezt a pozíciót betölthesse: a névjegyzékbe való felvétel előtt vizsgálják, hogy a kérelmező büntetlen előéletű-e, illetve, hogy e tevékenységét kizáró foglalkozásától eltiltás hatálya alatt áll-e. A szakértői tevékenység folytatásához szükséges képzés mellett legalább ötéves szakirányú szakmai gyakorlattal is kell rendelkeznie. Ezek mellett a tevékenységéhez szükséges jogi vizsgát is tennie kell.¹⁹

Funkcióját tekintve a szakértő hasonló helyzetben van, mint a perbíró, így akár okkal nevezhetnénk „*judex facti*”-nak, vagyis ténybírónak, hiszen a feladata hasonló: tények megállapítása és megítélése. Valójában ennek dacára helyesebb a tény tanújának, „*testis facti*”-nak tekinteni, hiszen a tanúhoz hasonlóan a szakértő is igazmondásra kötelezett, emellett pedig a közvetlen észrevételeit is fel kell használnia a szakvélemény elkészítéséhez. Tremmel Flórián hívja fel arra a figyelmet, hogy a hatályos magyar jog gyakorlatilag nagyobb bizalmat fektet a szakértőbe, mint az eljáró bíróba, hiszen maga a szakértői vizsgálat az egész kontradiktórius eljárásból kiesik, annak során ugyanis a hatóság és a felek rendszerint távol vannak, bár a kontradikció valamelyest biztosítva van a kérdezés és észrevételezés jogával.²⁰

A szakértői munka tehát a nyomozás ideje alatt kiemelt jelentőséggel bír, hiszen ekkor zajlik minden releváns tény feltárása, felkutatása és értékelése. Az tehát, ha ebben a szakaszban hiányosság merül fel a szakértő munkájával kapcsolatban, súlyos kihatással lehet a büntetőeljárás későbbi kimenetelére.²¹

2. A szakértő feladata, kirendelése, kizárása, kötelezettségei és jogai

A Szaktv., mely az igazságügyi szakértők jogállását hivatott többek között rendezni, úgy határozza meg a szakértő feladatát, hogy „a hatóság kirendelése vagy megbízás alapján, a

¹⁸ Szaktv. 4. § (4) bekezdés

¹⁹ Szaktv. 5. § (2) bekezdés

²⁰ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006., 129. o.

²¹ Gödöny József: Igazságügyi szakértők, Kriminálisztikai Tanulmányok, III., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964., 5–6. o.

tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását.”²²

Kétségtelen tény, hogy a büntetőeljárás hatálya alatt nagyszámú olyan kérdés felmerülhet, ami a jogi ismereteken túlmutat, különleges szakértelmet igényel, így tehát szükségszerűvé válik szakértő alkalmazása, amely túlnyomó többségben kirendeléssel történik.²³ Szakértőt az eljáró bíró, az ügyészség és a nyomozó hatóság rendelhet ki, emellett a terhelt és védője indítványozhatja, melyről a hatóságok döntenek. A szakvélemény előterjesztésének maximális határideje két hónap, mely egy alkalommal, legfeljebb egy hónappal hosszabbítható meg.²⁴ A szakvélemény előterjesztésének határidőhöz kötése értelemszerűen az ügyek észszerű időn belüli befejezését szolgálja. Fontos leszögezni a *iura novit curia* alapelv mentén, hogy a kirendelő határozatban szereplő, szakértőhöz intézett kérdések semmilyen körülmények között nem lehetnek jogi jellegűek, hiszen a bíróság ismeri a jogot, annak szolgáltatása a bíróság feladata, illetve az eljáró hatóságok részéről a jogi szakismereteket meglévőnek kell tekinteni.²⁵

Alapvető összeférhetetlenségi szabályokat rögzít a Be. 191. § (1) bekezdése: kizárja a szakértő eljárását az adott ügyben, ha ugyanazon személy terheltként, bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személyként, védőként, továbbá sértettként, vagyoni érdekeltként, feljelentőként, illetőleg ezek segítőjeként vagy hozzátartozójaként vesz részt. Továbbá nem rendelhető ki szakértőként az a személy sem, aki az adott ügyben bíróként, ügyészként vagy a nyomozó hatóság nyomozási tevékenységet ellátó állományának tagjaként járt el, valamint ezek hozzátartozója. Az abszolút kizárási ok attól függetlenül fennáll, hogy első-, másod-, vagy harmadfokon, esetleg megismételt eljárásban végzett tevékenységet az eljáró hatóság tagja. Emellett az is közömbös, hogy perbíróként vagy nyomozási bíróként vett részt az eljárásban.²⁶ Nem lehet szakértő az sem, aki az ügyben tanúként, annak segítőjeként vesz részt, illetve a halál okát és körülményeit nem vizsgálhatja az, aki az elhunyt személyt közvetlenül a halála előtt gyógykezelte. Az igazságügyi szakértő pártatlan és független, azaz

²² Szaktv. 3. § (1) bekezdés

²³ Megjegyzés: A kirendelt szakértői vélemény mellett szakértő a terhelt vagy védője megbízása alapján is adat szakvéleményt. Ennek akkor van helye, ha a terhelt, illetve védője indítványát, mely szakértő kirendelésére irányul, az eljáró hatóság elutasította, továbbá, ha az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság nem az indítványban szereplő szakértőt rendelte ki. Ld. bővebben: Fantoly Zsanett – Budaházi Árpád: i. m. 120. o., Be. 190. § (1), (2), (3) bekezdés

²⁴ Be. 189. § (1), (2) és (6) bekezdés

²⁵ Bakonyi Mária: A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárási törvényben, 2018., letöltés dátuma: 2024. augusztus 31.

²⁶ Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 191. § (1) bekezdéshez

nem törekszik egyik fél érdekeinek sem megfelelni, valamint nem kötődik egyik érintett félhez sem.²⁷

A szakértőt tevékenysége során különböző jogok illetik meg és kötelezettségek terhelik. Jogai között szerepel, hogy az eljárás ügyiratait megismerheti, az eljárási cselekményeken jelen lehet, az eljárás alanyaitól felvilágosítást kérhet, az őt kirendelőtől kérhet újabb adatokat, a neki át nem adott tárgyi bizonyítási eszközön vagy elektronikus adaton vizsgálatot végezhet a kirendelő felhatalmazása alapján, személyi és tárgyi bizonyítási eszközt is vizsgálat alá vethet. A szakértő kötelezettségeinek lajstroma ennél jóval terjedelmesebb, a teljesség igénye nélkül köteles az adott ügy adatait megismerni a szakvélemény elkészítéséhez, haladéktalanul köteles a hatóságot értesíteni, ha annak hatáskörébe tartozó cselekmény megvalósítása szükséges, a szakértőt titoktartási kötelezettség terheli, illetve a vele szemben esetlegesen felmerülő kizárási okot köteles a kirendelőnek bejelenteni.²⁸ Köteles továbbá a szakértő a szakvéleményt a fenti határidőn belül előterjeszteni. Nem igényel különös magyarázatot az, hogy a szakértőt megillető jogok mind azt szolgálják, hogy megalapozott szakvéleményt készíthessen, így mindenképpen indokolt, hogy az üggyhez kapcsolódó, számára releváns tényeket maximálisan megismerhesse. Ugyanakkor az ügyiratokba való betekintés kétélű penge lehet: hibásnak tekinthető a szakvélemény, ha az kizárólag az eljárás egyéb bizonyítékainak alátámasztását szolgálja.

III. A SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY MINT A BIZONYÍTÁS ESZKÖZE

A következőkben a szakértőkre vonatkozó általános szabályok ismertetésének keretében a szakértői bizonyítás lényeges szabályait mutatom be a bizonyítás rendszertanában. Ezt a későbbi gyakorlati problémák bemutatása miatt tartom szükségesnek.

1. A szakértői vélemény helye a bizonyítási rendszerben

²⁷ Miniszteri indoklás a Szaktv. 3. §-hoz

²⁸ Fantoly Zsannett – Budaházi Árpád: i. m., 117.118. o., Be. 192. § (1), (2), 191. § (3) bekezdés és Szaktv. 40. § (1), (2), 39. § (2), (3), 41. § (1) bekezdés

A szakértői vélemény bizonyítási eszközi mivolta előtt néhány gondolatot emelek ki a bizonyításról általában. A bizonyítási eszközök egy büntetőügy alappillérei, hiszen a bíróság ítéletet a bizonyítékok ismertetése, értékelése és mérlegelése után hoz. Az már viszont talán nem ennyire egyértelmű, hogy pontosan mi is a bizonyítás, mik a bizonyítandó, valamint a bizonyító tények. Király Tibor megfogalmazásában a bizonyítás a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság, illetve más alanyok cselekményeinek sora, melyek arra irányulnak, hogy megismerjék azt, hogy történt-e bűncselekmény és ki volt az elkövetője.²⁹ Ezen meghatározás alapján kijelenthető, hogy a bizonyítás tehát olyan folyamat, melynek célja egy múltbeli büntetendő cselekménynek és annak elkövetőjének megismerése törvényben meghatározott keretek között.³⁰

A bizonyítási eszközöket a Be. taxatív felsorolásban rögzíti: ide tartozik a tanúvallomás, a terhelt vallomása, a szakvélemény, a pártfogó felügyelői vélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, ideértve az iratot és az okiratot is, és az elektronikus adat.³¹ Mivel ez a felsorolás kimerítő, ezeken kívüli eszköz nem hordozhat bizonyítékot. Bizonyíték az az információ, melyek az imént felsorolt bizonyítási eszközök valamelyikéből származik.³² A bizonyítás egyértelmű célja a tényállás valóságnak megfelelő megállapítása az eljárás során. A bíróság ítéletét valósághű tényállásra alapítja, mert az eljárás célja a „materiális igazság” megállapítása, a vád bizonyítása azonban a vádlót terheli. A bíróság bizonyítást indítványra folytat, az nem kötelessége.³³

Mint minden bizonyítási eszköz, a szakvélemény is nagyban hozzájárul az ítéleti tényállás megállapításához. A bizonyítás tárgya az ügy szempontjából – büntető anyagi és eljárási jogi szempontból – releváns tények feltárása, ténynek pedig minden olyan, a külvilágban is érzékelhető jelenséget nevezünk, mely a konkrét anyagi világban jelenik meg.³⁴ Lényeges kitérni a bizonyító és bizonyítandó tények fogalmára, előbbi maga a bizonyíték, ami az utóbbi alátámasztására szolgál. A bizonyítandó tények közé sorolható pl. a történeti tényállás vagy az elkövető személye. Mindezek alapján dönthető el, hogy elkövettek-e olyan cselekményt, amely megvalósítja valamely bűncselekmény törvényi tényállását, fennállnak-e a büntetőjogi felelősség egyéb feltételei, illetve a felelősség mértékét befolyásoló körülmények.

²⁹ Király Tibor: i. m., 219. o.

³⁰ Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról, 1. o.

³¹ Be. 165. §

³² Háger Tamás: Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti háttéréről, Iustum Aequum Salutare, 2014/3. szám, 57. o.

³³ Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról, 2. o.

³⁴ Alföldi Ágnes Dóra: Gondolatok a büntetőeljárásbeli bizonyítás jelentőségéről és fogalmának elméleti megközelítéséről, letöltés dátuma: 2024. október 6.

Tremmel Flórián úgy fogalmaz ennek kapcsán, hogy a megismerés tárgya konkrét személy konkrét magatartása, egy történeti esemény, azaz a büntetőjogilag releváns tények, vagyis végsősoron a bizonyítandó tények. A megismerés alanya maga az eljáró hatóság, a nyomozó, az ügyész és a bíró, akik közvetlenül ugyan nem észlelték (és nem is észlelhették) a releváns tényeket, azonban kötelesek ezeket felderíteni. A megismerés módjának sajátosságait a megismerés tárgyának jellege és a megismerés alanyának helyzete határozza meg.³⁵

A bizonyítás tehát a tényállás-megállapítás alapjául szolgál.³⁶

„*Confessio est regina probationum*”, azaz „a bűn beismerése a bizonyítási eljárás királynője” – szól a latin axióma. A magyar jogban is évszázadokon át „uralkodott” a beismerő vallomás³⁷, elsősorban az inkvizitórius eljárásban bírt meghatározó szereppel, hiszen éppen a terhelt az, aki teljes mértékben tisztában lehet a történetekkel.³⁸ Ma már azonban nem tehetünk különbséget az egyes bizonyítási eszközök között, a vallomást a bizonyítási eszközök királynőjének tartani pedig kifejezetten túlzás.³⁹ Erdei Árpád is hangsúlyozta, hogy „trónfosztás” történt, az viszont nem vitás, hogy egy bizonyítékszegény ügyben akár ügydöntő szerepe lehet egy vallomásnak.⁴⁰

A bizonyítás kapcsán lényeges további elv a „*negatio nulla probatio*”, azaz nem az köteles bizonyítani, aki tagad.⁴¹ Ez a gyakorlatban az ártatlanság vélelmének⁴² és a bizonyítási tehernek⁴³ feleltethető meg, a legegyszerűbb módja e jogintézmények meghatározásának az, hogy bizonyítani a bűnösséget, és nem az ártatlanságot kell, azaz a terheltnek nem kell bizonyítania semmit. Emellett az *in dubio pro reo* elve alapján a kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére.⁴⁴

A hatályos magyar szabályozás szerint a bizonyítási eszközöknek nincsen előre meghatározott bizonyító erejük, a bíróság, ügyészség és a nyomozó hatóság azokat szabadon értékeli.⁴⁵ A szakirodalomban az a nézet irányadó, hogy a szakértő tevékenysége és a bírói

³⁵ Tremmel Flórián: i.m., 47. o.

³⁶ Tremmel Flórián: i.m., 44. o.

³⁷ Bérces Viktor: A terhelt vallomásának értékelése és a beismerő vallomás jelentősége, különös tekintettel a hazai joggyakorlatra, letöltés dátuma: 2024. október 6.

³⁸ Mező Annamária: A terhelt vallomásának szerepe a büntetőeljárásban Debreceni Jogi Műhely, 2012. évi (IX. évfolyam) 3. szám (2012. július) 111-117. o.

³⁹ Következik ez a Be. 167. § (3) bekezdésből, valamint a 183. § (4) bekezdésből

⁴⁰ Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene, Magyar Jog 1991/4. szám, 210-216. o.

⁴¹ Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról, 1. o.

⁴² Be. 1. §

⁴³ Be. 7. § (1) bekezdés

⁴⁴ Be. 7. § (4) bekezdés

⁴⁵ Be. 167. § (3) és (4) bekezdés

döntéshozatal között párhuzam nem vonható, a szakértői vélemény nem köti az eljáró bíróságot. A szakértői vélemény azonban egyértelműen sajátos csoportját képezi a bizonyítási eszközöknek alapvetően két ok mentén. Egyfelől azt, hogy egyáltalán van-e szükség szakértő munkájára, a bizonyítás során korábban már felmerült adatok és körülmények határozzák meg. Másrészt fontos jellemvonása a szakvéleménynek, hogy ez semmilyen módon sem kötődik az ügy alapjául szolgáló tényálláshoz. Ezért tehát jóval objektívabb, mint más bizonyítási eszközök, így kijelenthető, hogy az eljárások során valamelyest a tanúvallomásnál nagyobb bizonyító erőt tulajdonítanak neki a bíróságok.⁴⁶ Ez alapján gondolhatunk arra, hogy a szakértői vélemény mégis gyakorlatilag felülírja a bizonyítás más eszközeit és a bíróság tulajdonképpen csak helyben hagyja és megerősíti, majd határozatba foglalja az eljáró szakértő megállapításait, hiszen igazán releváns és ügydöntő tényeket a szakértő tud feltárni. Ahhoz viszont, hogy ennek jogalapja legyen, törvénynek kellene kizárnia a bírói mérlegelést a szakvéleménnyel szemben. Bár számos ügyben a végső ítélet alapját is a szakvélemény alkotja, ez nem jelenti azt, hogy a bíróság a szakvéleményt a bizonyítási eszközök képzeletbeli dobogójának legfelső fokára szánja.⁴⁷ Sőt, a bíróságnak kötelessége a szakvélemény és az azt megalapozó adatok hitelt érdemlőségét vizsgálnia.⁴⁸ Így tehát, az is a bíróság diszkrecionális jogköre, hogy milyen mértékben használja fel a határozata meghozatalakor az egyes bizonyítási eszközöket, köztük a szakértői véleményt.⁴⁹ Ez kifejezetten elősegíti az igazság érvényesülésének alapelvét, vagyis azt, hogy a büntetőeljárás során a tényállás valóság-hű megállapítására kell törekedni.

A különleges szakértelmet igénylő kérdések szakértő nélküli, bírói eldöntése valójában kifejezetten sérti a büntetőeljárás alapelveit, illetve az eljárási feladatok megoszlásának elve sem érvényesülne, hiszen az eljáró bíró saját maga szolgáltatna bizonyítékokat. Mindez önkényes jogalkalmazáshoz vezethet, a bíró ugyanis ítéletét kizárólag a saját meggyőződésére alapozná a megfelelő objektív bizonyítékok nélkül, gyakorlatilag prejudikálna.⁵⁰ Éppen ezért hiába rendelkezik az eljáró hatóság bármely tagja is a szükséges szakismerettel, igazságügyi szakértő kirendelése kötelező olyan kérdésekben, amelyek túlmutatnak a jogtudományon. Ezzel párhuzamosan az, ha az eljáró bíró a szakértői véleménnyel kifejezetten ellentétes, más szakértő

⁴⁶ Bérces Viktor: A szakértői bizonyítás elvi és gyakorlati kérdéseiről, Miskolci Jogi Szemle, 2019/2. különszám, 103. o. és 95. o.

⁴⁷ Hurtony Alexandra: Az igazságügyi szakértő szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel a kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények bizonyítási nehézségeire, Ügyészek Lapja 2021. évi 1-2. lapszám, 53-64. o.

⁴⁸ Móra Mihály – Kocsis Mihály: A magyar büntetőeljárás jog, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1961., 285. o.

⁴⁹ Bérces Viktor: i. m., 98. o.

⁵⁰ Csere Katalin: A szakértői vélemény felhasználásának kérdései az érdemi döntés meghozatala során In.: A Kúria összefoglaló véleménye a szakértői bizonyításról a bírósági eljárásban, 2014., 255. o.

kirendelése nélküli minősítést hoz az adott ügyben, saját maga eldönti a szakkérdést, az ítélet megalapozatlan lehet.⁵¹

2. Az igazságügyi szakértői vélemény

A szakértői véleménynek meghatározott részei vannak, így az tartalmazza mind a diagnózist, mind a vizsgálatot indokló kérdésekre való szakértői választ. Maga a vélemény a leletből, a vizsgálat módszerének ismertetéséből, a megismert tényekből, valamint a vizsgálatokat követő szakmai következtetésekből áll. Ezen túlmenően, ha korábbi vizsgálatra is sor került az ügyben, az erre vonatkozó megállapításokat is csatolni kell. Tartalmazza a vélemény továbbá a módszertani levélre való utalást, illetve azt, hogy a szakértő mely szakterületen jogosult szakvéleményt alkotni.⁵² Természetesen a kirendelő hatóságok által feltett kérdésekre a szakvéleménynek kimerítő választ kell adnia. A szakvéleményekkel szembeni elvárások kimunkálói közül Erdei Árpád állásfoglalását ismertetem, amely szerint a szakvéleménynek tényszerűnek, valóságosnak, korszerűnek, tudományosan megalapozottnak és megbízhatónak kell lennie.⁵³ Ezen túlmenően általános követelmény, hogy a szakvélemény világos, tárgyilagos és ellenőrizhető legyen.

A pszichológus szakértők tevékenységére vonatkozó módszertani levél kifejezetten rögzíti, hogy milyen formai követelményeknek kell megfelelnie a szakértő által előterjesztett szakvéleménynek. A módszertani levél ezeket a formai előírásokat a Szaktv. rendelkezéseivel összhangban deklarálja azzal, hogy explicite meghatározza, hogy a szakvéleménynek meg kell felelnie a törvény előbbiekben idézett szakaszának.⁵⁴

3. A szakvélemény mint bizonyítási eszköz

A Be. által rögzített többi bizonyítási eszközzel egyetemben a szakvélemény is részbizonyításnak, vagyis mikrobizonyításnak tekinthető, amelynek két oldala van: egy funkcionális, valamint egy strukturális oldal. Előbbi voltaképpen megfeleltethető a különleges

⁵¹ BH 2012/60.

⁵² Szaktv. 47. § (4) bekezdés

⁵³ Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987., 101-105. o.

⁵⁴ A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. számú Módszertani levele az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól, 19-20. o.

szakértelem miatti szükségességnek, vagyis a funkcionális oldal azt jelenti, hogy szakértői bizonyítás akkor indokolt, ha a bizonyítandó tény megállapításához különleges szakértelemre van szükség. A strukturális oldal annak a közvetett és összetett megismerési folyamatnak feleltethető meg, amelyet a szakértő gyakorlati munkája alkalmával végez, idesorolva a vizsgálatokat, ténymegállapításokat, következtetéseket.⁵⁵

A mikrobizonyítás mellett Tremmel Flórián említést tesz a makrobizonyítás kategóriájáról is, amely már az eljárás későbbi szakaszában megjelenő bíróság előtt zajló bizonyítást jelenti. A kettő közötti különbséget az *in dubio pro reo* elv érvényesülése mentén lehet legkönnyebben megragadni. A bírósági bizonyítás esetében az alapelvnek feltétel nélkül érvényesülnie kell, azaz *in rem*, (az eljárás tárgyára vonatkozó), illetve *in personam* (az elkövetőre vonatkozó) irányban is bizonyítási kényszer áll fenn, hiszen a minden kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem lehet a terhelt terhére értékelni, ezt az eljárási kódex is kifejezetten rögzíti.⁵⁶ Mindazonáltal ez a princípium a mikrobizonyításra nem vonatkozik, ugyanis a szakértő vizsgálata során valószínűségi következtetéseket is levonhat, köteles ugyanis véleményének határozottsági fokát az indokolással együtt a szakvélemény részévé tenni.⁵⁷

A makrobizonyításhoz viszonyítva a szakvélemény mint mikrobizonyítási eszköz, csak az egyik bizonyítéknak tekinthető a büntetőügyben, melynek formai oldala a törvényes forrás, szakmai oldala pedig a feltárt indíciumok, azaz kapcsolatos tények összegzése és értékelése. Előbbi jelenti a szakértővel szembeni követelményeket, ez vonatkozik a kirendelés vagy megbízás törvényességére, illetve a megfelelő akkreditációra is. Utóbbi pedig valójában a tartalmi aspektust juttatja érvényre, a büntetőjogilag releváns tényekre vonatkozó indíciumok összevetésével.⁵⁸

A szakvélemény aggályossága esetére a jogalkotó egy kvázi ötlépcsős rendszert állított fel, annak megszüntetésére. Első: felvilágosítás kérése az adott ügyben eljáró szakértőtől, második: az előterjesztett szakvélemény kiegészítése, harmadik: más szakértő kirendelése, negyedik: egymástól eltérő szakvélemények esetén a szakértők egymás jelenlétében történő meghallgatása, ötödik: ultima ratio jelleggel, feltéve, de meg nem engedve, amennyiben az előzőek nem vezettek sikerre, új szakértő kirendelése, azaz új szakvélemény beszerzése. Ez jóllehet csak akkor válik indokolttá, ha az ugyanazon bizonyítandó tényre vonatkozó szakvélemények között továbbra is az ügy szempontjából releváns tény tekintetében

⁵⁵ Tremmel Flórián: i.m., 129. o.

⁵⁶ Be. 7. § (4) bekezdés

⁵⁷ Tremmel Flórián: Bizonyításelmélet, PTE ÁJK, Pécs, 2009., 48. o.

⁵⁸ Tremmel Flórián: i.m., 130. o.

mutatkozik feloldhatatlan eltérés.⁵⁹ A gyakorlatban ez rendkívül sok esetben megjelenő probléma, amelyre a dolgozatban a későbbiekben még utalni fogok.

A bizonyítékok osztályozásakor Tremmel Flórián számos különböző aspektusból közelíti meg a szakvélemény típusait. Differenciálja az eredeti és származékos, a terhelő és mentő, a közvetlen és közvetett, valamint a kemény és puha szakvéleményeket. Eredetinek mondható a szakvélemény, ha a szakértő maga vizsgálta meg a leletet, következtetéseit abból vonta le, míg származékos, ha kizárólagosan egy korábban eljáró szakértő szakvéleménye alapján ismerhette meg a vizsgálati anyagot. A terhelő és mentő kategóriák közötti különbség legegyszerűbben akként fogalmazható meg, hogy abban az esetben, ha a büntetőjogi tényre levont konzekvencia pozitív, akkor terhelő, míg ha negatív, akkor mentő jellegűnek mondható a szakvélemény. Annak a kérdésnek a megválaszolása érdekében, hogy közvetlen vagy közvetett bizonyíték-e a szakvélemény, érdemes elkülöníteni a bizonyítás két irányát, nevezetesen az *in personam* (az elkövetőre vonatkozó) és az *in rem* (az eljárás tárgyára vonatkozó) irányokat. Előbbi jellemzően közvetett, utóbbi gyakran közvetlen, ugyanis az elkövető személyére vonatkozóan az esetek döntő többségében csak valószínűségi következtetés vonható le. A puha és kemény kategóriák megkülönböztetése valójában a szakértői vizsgálatra vonatkozik, amelynek eredményeként létrejön a szakvélemény: ha megfelelő minőségű és mennyiségű vizsgálati anyag kell a szakvéleményhez, azaz nem terjeszthető elő lelet nélkül, kemény szakvéleményről beszélhetünk. Ennek megfelelően, ha és amennyiben nem feltétlenül szükséges a szakvélemény elkészítéséhez a lelet, puha szakvéleményről van szó.⁶⁰

A szakértő meghallgatásának körülményeire a tanúk meghallgatásának szabályai irányadók, a bíróság hivatalból is ismertetheti a szakvéleményt vagy indítványra felolvasással előadhatja. Ezzel egyetemben a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 272. § (2) bekezdés a) pont szerinti hamis tanúzás bűncselekményének elkövetése is felmerülhet a hamis szakvélemény előterjesztésével. Ez egyértelműen az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom rendületlen fennállását hivatott biztosítani, hiszen így lehet csak az objektív igazsághoz, valósághű tényálláshoz közelítő ítéletek meghozatalát védeni.⁶¹ A szakértő a szakvéleményt írásban, postai úton, személyesen, megbízott szerv vagy személy útján, a kirendelő szerv vagy

⁵⁹ Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2014., 51–52. o. és Be. 197. § (1), (2), (3), (4)

⁶⁰ Tremmel Flórián: i.m.: 133-134. o.

⁶¹ Elek Balázs: A büntetőügyekben eljáró szakértők felelősségének rendszere, Büntetőjogi Szemle, 2022/1. szám, 54. o.

megbízó kézbesítője útján, törvényben előírt feltételek fennállása esetén elektronikusan, illetve személyes megjelenés során szóban adhatja elő. A szakvélemény általánosságban tartalmazza a vizsgálat tárgyára, a használt eszközökre vonatkozó adatokat, a vizsgálat módszerének ismertetését, a szakmai megállapítások összefoglalását, illetve a levont következtetéseket.⁶²

4. Hibák a szakvéleményben és a felelősség kérdése

Az igazságügyi szakértő által előterjesztett aggályos szakvéleménynek lehetnek úgynevezett durva „alaki” hibái, valamint tartalmi jellegű hibái, hiányosságai. Előbbi tárgykörébe tartozik a kompetenciátúllépés, például az az eset, amikor a szakértő jogkérdésben nyilvánít véleményt, olyan kérdésben is állást foglal, amely a kirendelő határozatban nem került feltüntetésre vagy, ha az adott büntetőeljárásban felmerülő egyéb bizonyítási eszközöket figyelembe véve, azokra tekintettel ad szakvéleményt. Ezek a rendkívül súlyos hibák, túlkapások tartalmi megalapozatlansághoz vezethetnek. *Sui generis* megalapozatlansági körülményt jelent az, ha a szakértő az általa művelt szakterületre irányadó módszertani levél előírásait megszegi, vagy nem jelöli meg az elvégzett vizsgálat módszerét. A legdurvább alaki hibák előfordulása esetén a legsúlyosabb eljárási szankció alkalmazása indokolt: a bizonyíték kizárt. Amennyiben viszont „kizárólag” szakmai megalapozatlanság merül fel, a korábbiakban ismertetett lépcsőfokok szerint, végsősoron új szakértő kirendelésével küszöbölhető ki a probléma.⁶³

A szakvéleményért fennálló felelősség körében mindenekelőtt tisztázni kell, hogy a többértű jogszabályi környezetben deklarált felelősségi rendszer egyaránt érvényes kirendelés alapján eljáró szakértők, magánszakértők, illetőleg eseti szakértők vonatkozásában is, hiszen eseti szakértőként is csak olyan személy járhat el, aki nyilatkozatot tesz arról, hogy a szakértőkre érvényes fegyelmi felelősségnek aláveti magát.⁶⁴

A szakértő egyrészt erkölcsi felelősséggel tartozik, hiszen erkölcsi kötelezettsége a szakmai képzettség, de ebben a körben említendő a döntéshozatalra való képesség is, hiszen éppen olyan kérdésben kell állást foglalnia, amelyben az eljáró hatóságok nem kompetensek, szakmai ténymegállapításai az eljárás végén megszülető ítélet alapját képezhetik. Ténylegesen

⁶² 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről 9. § (1), 10. § (1)

⁶³ Tremmel Flórián: i.m., 136. o.

⁶⁴ Szaktv. 4. § (5)

kétséget kizáró bizonyítottsággal valójában ritkán találkozhatunk a büntetőeljárásban, ekkor a szakértő erkölcsi felelőssége abban ragadható meg, hogy mennyire tudja segíteni a bizonyítás folyamatát annak érdekében, hogy a bizonyítási eszközökből összeálló logikai láncolat zárt láncolatot alkothasson.⁶⁵ Ugyancsak az erkölcsi felelősség körében említendő meg, hogy a bírónak a szakvéleményben kvázi „bíznia kell”, hiszen azt kizárni, vitatni csak a már korábbiakban említett ötlépcsős eljárásrendben lehet.⁶⁶ Az erkölcsi felelősség kardinális sarokköve a prejudikáció problémaköre, amely megragadható a szakértő, de az eljáró bíró oldaláról is: helytelen, ha a bíró preconcepcióval rendelkezik, amelybe a szakvélemény nem illeszthető be, de ugyancsak kifogásolható, ha a szakértő objektív tudományos tényeket taszít a saját – akár egyébként az adott ügyben pontatlan – meggyőződése mögé.⁶⁷

Rendelkezik a Szaktv. az etikai felelősségről is azzal, hogy rögzíti, hogy a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara megalkotja az igazságügyi szakértőkre irányadó Etikai Kódexet, amely hatálya alatt etikai felelősségre vonás is lehetséges.⁶⁸ A Kódex többek között előírja a befolyástól mentességet, a rendelkezésre állási kötelezettséget és az ellenőrizhetőséget.⁶⁹

Az etikai felelősséghez képest a fegyelmi felelősségbe tartozó esetek már jóval inkább számottevő jelentőségűek, ezt mutatja, hogy ez már törvényi szinten rögzített követelményrendszer: fegyelmi vétséget követ el az az igazságügyi szakértő, aki a szakértői törvény hatálya alá tartozó tevékenységére vonatkozó jogszabályok, szakmai szabályok, kamarai szabályzatok és határozatok rendelkezéseit szándékosan vagy gondatlanul megszegi, vagy az igazságügyi szakértői tevékenységen kívül szándékos vagy gondatlan magatartásával, illetve életvitelével a szakértői kar tekintélyét sérti vagy veszélyezteti.⁷⁰

A Szaktv. a fegyelmi vétséget elkövető igazságügyi szakértővel szemben alkalmazható fegyelmi büntetéseket egyfajta fokozatosság szerint tartalmazza: figyelmeztetés, írásbeli megrovás, jövőbeni tisztségviseléstől meghatározott ideig történő eltiltás, kamarai tisztségtől

⁶⁵ Bányai István: Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben – a kérdéskör vizsgálata a szakértő szemszögéből. In: Szabó Imre (sorozatszerkesztő): Tanulmánykötet „Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben” konferencia. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2019. 9–17. o.

⁶⁶ Csák Zsolt: Igazságügyi szakértő a büntetőügyekben. In: Szabó Imre (sorozatszerkesztő): Tanulmánykötet „Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben” konferencia. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2019. 47–57. o.

⁶⁷ Novák István: A bíró és a szakértő. Gondolatok egy gyakorlati témáról – több változatban. Magyar Jog 6/91. 359–360. o.

⁶⁸ Szaktv. 62. § (1)f)

⁶⁹ A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara küldöttgyűlésének 102/2017. (III. 22.) határozata a Kamara Etikai eljárási szabályzatáról

⁷⁰ Szaktv. 93. § (1)

való megfosztás, pénzbírság, a kamarai tagság legfeljebb két évig terjedő felfüggesztése vagy a kamarából való kizárás.⁷¹

A szakértő általi kötelezettségszegés esetén a szakértő rendbírsággal sújtható, valamint az okozott bűnügyi költség megtérítésére kell kötelezni, ha a közreműködést vagy a véleménynyilvánítást a megtagadás következményeire történt figyelmeztetés után jogosulatlanul megtagadja, a szakvélemény előterjesztésére rendelkezésére álló határidőt elmulasztja, vagy egyéb kötelezettségét megszegi és ez az eljárás elhúzódását eredményezi.⁷² A korábbi eljárási kódex a rendbírság kiszabását kötelezően előírta az önhiba vizsgálata mellett, ehhez képest a jelenleg hatályos törvény ezt lehetőségként fogalmazza meg, így a mulasztás vizsgálatakor mindenképpen figyelembe kell venni a felelősséget is.⁷³

IV. AZ IGAZSÁGÜGYI PSZICHOLÓGUS SZAKÉRTŐ TEVÉKENYSÉGE

Jelen fejezet célja, hogy a szakértőkre vonatkozó általános szabályokon, illetve a szakértői bizonyítás rendszertani elhelyezésén túlmenően kifejezetten a pszichológus szakértő speciális tevékenységét bemutassa. Természetesen a személyiség szakértő általi vizsgálata nem kizárólag a büntető igazságszolgáltatásban merülhet fel, mindazonáltal én kizárólag erre a szegmensre fókuszálok. Megítélésem szerint elengedhetetlen tisztában lennünk azzal, hogy pontosan milyen módszerekkel dolgozik egy pszichológus a büntetőeljárásban ahhoz, hogy a munkálata során felmerülő gyakorlati problémákat először bemutassam, majd megoldást próbáljak találni rá.

1. A pszichológus szakértő személye és kompetenciája

Mint azt korábban láthattuk, ahhoz, hogy igazságügyi szakértő igénybevétele felmerüljön, különleges szakértelem szükségessége indokolt. Az igazságügyi pszichológia egyike ezeknek. Fontos először is meghatároznunk a pszichológia fogalmát: a pszichológiát

⁷¹ Szaktv. 94. §

⁷² Be. 200. § (1)

⁷³ Elek Balázs: i.m., 55. o.

úgy lehet meghatározni, mint a viselkedés és a mentális folyamatok tudományos tanulmányozását.⁷⁴ A pszichológia tehát olyan tudomány, ami az egészséges és kóros lelki jelenségeket vizsgálja, ideértve a személyiségfejlődés feltárását is.⁷⁵ Ehhez képest az igazságügyi pszichológia egy jóval szűkebb kategóriát foglal magába, a pszichológus szakértőkre vonatkozó módszertani levél így határozza meg: „az igazságügyi pszichológia az igazságszolgáltatás gyakorlatát segítő lélektan elméleti és diagnosztikai ismereteit fogja össze.”⁷⁶

Mint különleges szakértelemmel rendelkező személynek az eljárásban, a pszichológus szakértőnek is számottevő szakmai képzettséget kell magáénak tudnia ahhoz, hogy ilyen minőségben eljárhasson. Így tehát nem véletlen, hogy a pszichológusi képesítés megszerzése után klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológusi végzettséggel is rendelkeznie kell, majd még ezt követően igazságügyi szakpszichológusi szakképzésben is részt kell vennie, mielőtt a szakértői névjegyzékbe történő felvételét indítványozná.⁷⁷ Ez még mindig nem jelenti a tanulmányok végét, hiszen annak érdekében, hogy a szakértő naprakész tudásával tudja segíteni az igazságszolgáltatás működését, ötéves továbbképzési periódusokban meg kell újítania működési engedélyét és korszerűsítienie kell szakmai ismereteit.⁷⁸

A releváns módszertani levél definíciójában: „igazságügyi pszichológus szakértő az a szakpszichológus, akinek a tevékenységét a névjegyzéket vezető hatóság engedélyezi és a törvényben meghatározott feltételeknek megfelel, nem áll a törvényben meghatározott kizáró okok hatálya alatt és letette az igazságügyi szakértői esküt, továbbá a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara tagja és szakértői igazolvánnyal rendelkezik.”⁷⁹

El kell határolni az igazságügyi pszichológiát a klinikai szakpszichológiától: eltérő pszichológusi attitűddel találkozhatunk, egyértelműen más a vizsgálat célja, a kapcsolat jellege és időtartama, hiszen a szakértői vizsgálat jellemzően egyszeri alkalom, és annak nem törekvése a vizsgált személy lelkületének jobbá tétele, kizárólag annak feltárása. Az igazságügyi pszichológia – mivel a szakértő kötelessége az objektív pártatlanság megtartása – sajátossága, hogy nem kell elfogadni a páciens szubjektív valóságát, sőt kifejezetten vizsgálni kell az általa

⁷⁴ Rita L. Atkanson, Richard C. Atkanson, Edward E. Smith, Daryl J. Bem Introduction to Psychology Eleventh Edition, Fort Worth, Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, 1993., 17. o.

⁷⁵ Szűts Veronika: A szakértői bizonyítás és ennek tükrében a pszichológus szakértő alkalmazási lehetősége közlekedési büntetőügyekben, a bírói kirendelő határozatok sajátosságai, Jogi Fórum, Budapest, 2020., 53. o.

⁷⁶ A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. számú Módszertani levele, 11. o.

⁷⁷ Németh Rita: Klinikai pszichológia az igazságügyben, 2019., letöltés dátuma: 2024. augusztus 25.

⁷⁸ A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. számú Módszertani levele, 7. o.

⁷⁹ A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. számú Módszertani levele, 11. o.

elmondottak élményszerűségét. Fontos leszögezni azt is, hogy betegség fennállása esetén pszichiáter szakértő bevonására is sor kerül.⁸⁰ Ugyanígy nem foglalhat állást a beszámíthatóság kérdésében sem, hiszen ez elmeorvos-szakértői kompetencia.⁸¹ Azokban a hatóság által feltett kérdésekben viszont, amelyek az élelektani jelenségekhez kapcsolódnak, így a lélektan ismerete elegendő azok megválaszolásához, önálló szakvéleményt alkothat, egyebekben az adott szakterület szakértőjével működik közre.⁸²

Ezt a gondolatmenetet viszi tovább a hatályos módszertani levél is, amikor deklarálja a pszichológus szakértő hatókörét, vagyis kompetenciáját, lényegét tekintve az igazságügyi szakértő generális feladatát vetíti ki már kifejezetten a szóban forgó szakértőkre. Megbízás vagy kirendelés útján, a jogalkalmazás munkáját segíti elő a hozzá intézett lélektani kérdések megválaszolásával, ezzel eldönti a szakkérdést, valamint természetesen segíti a tényállás megállapítását. Mindezekből következik, – összhangban a fentiekben részletezett elválasztással – hogy a szakértői tevékenység korántsem egészségügyi szolgáltatás, nem célja a gyógyítás, adott esetben a prevenció. Kardinális összeférhetlenségi szabályt is lefektet a módszertani levél – éppen az éles elválasztás miatt –, amely szerint a terápiás és a szakértői tevékenység nem egyeztethető össze, az a személy, aki szakértőként eljár az ügyben, nem tölthet be terápiás szerepet. Magától értetődik, hogy ez a kizárási ok fordítva is fennáll.⁸³

A kompetencia kérdéskörében a módszertani levél egy felsorolást is tartalmaz, amelyek biztosan ebbe a hatókörbe tartoznak. Ilyen például az egészségestől eltérő mentális működés és személyiségvonások, az élménybeszámoló háttérét képező lélektani folyamatok, a magatartási problémák háttérében álló pszichés tényezők, illetve akár a pszichotraumatikus élmények feltárása, de itt említhető a családon belüli konfliktusos helyzetek vizsgálata is. Említ a módszertani levél olyan körülményeket is, amelyek viszont nem tartoznak a pszichológus szakértő kompetenciájába. Ez lehet a vizsgált személy általános szavahihetőségének megállapítása. Ezen a ponton vékony a mezsgye, hogy meddig tartozik a pszichológus feladatkörébe a vizsgálat: az élményszerűséget a személy magatartása, viselkedése alapján kell megállapítania, azt azonban már nem teheti meg, hogy az esemény létrejöttének bizonyításában foglal állást. Lényegében azt kijelentheti, hogy az esemény megtörténhetett-e úgy, ahogy azt a vizsgálat alá vont személy előadja, de azt nem teheti a szakvélemény részévé, hogy a

⁸⁰ Németh Rita: i.m.

⁸¹ Komócsi Mihály: Az igazságügyi pszichológus szakértő tevékenység általános és napi gyakorlati kérdései, Belügyi szemle, 2004. évi 6. szám, 96-102. o.

⁸² Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 20. sz. módszertani levele (h.k.), 3. o.

⁸³ A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. számú Módszertani levele, 7. o.

cselekmény valóban megtörtént-e. Ugyanígy a hatáskörének túllépését jelenti, ha az általa feltárt tények, valamint az egyéb rendelkezésre álló bizonyítékok közötti ellentmondásokat firtatja.⁸⁴ Maga az eljárási törvény is kifejezetten nevesíti a pszichológus szakértő igénybevételének lehetőségét egy ponton, a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy részvételét igénylő eljárási cselekmény fogatosításakor a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság elrendelheti, hogy az eljárási cselekményen igazságügyi pszichológus szakértő is jelen legyen.⁸⁵ A Nagykomentár alapján ennek indoka az, hogy a pszichológus szakértő jelenléte az eljárási cselekmény megfelelő végrehajtását garantálja, hiszen a szakértő közreműködik abban, hogy a hatóság a lehető legkíméletesebb módon járjon el.⁸⁶

Összességében tehát a pszichológus szakértő feladata az, hogy a hatóság kirendelése vagy megbízás alapján, a hozzá intézett, a vizsgálat alá vont személy lélektanára vonatkozó szakkérdésekre kielégítő választ adjon, foglaljon állást az általa előadottak élet- és élményszerűségéről. Nem tartozik kompetenciájába az, hogy eldöntse, hogy az érintett személynél fennáll-e az elme működés olyan kóros állapota, amely kizárja a beszámítási képességét, mindazonáltal a gyakorlatban túlnyomórészt azzal találkozhatunk, – mivel ezek a vizsgálatok gyakran rendkívül szorosan összefüggnek – hogy egyesített igazságügyi elme- és pszichológiai szakvéleményt terjesztenek elő a szakértők, ezzel lefedve az igazságügyi orvostan, a pszichiátria és a pszichológia területeit.

2. Az igazságügyi pszichológus szakértő tevékenységének módszertana

A pszichológus szakértő státuszának és feladatkörének áttekintése után már a gyakorlatra rátérve, szeretném bemutatni azokat az eszközöket, amelyek a szakértő rendelkezésére állnak, hogy egy adekvát pszichés képet bemutató szakvéleményt állítson elő. Ezeknek a módszereknek a leírása lényeges a későbbiekben részletezendő esettanulmány szempontjából, hiszen ott egy megtörtént, kivételesen brutális ügy elkövetőjének pszichéjét, elméjét vizsgálták az eljáró szakértők – szintén a fent említett hármas felosztásban.

A vizsgálat lebonyolításának szempontjából első lényeges mozzanat, hogy a szakértő megfelelő időben és módon értesíti a vizsgálat alá vont személyt a vizsgálat idejéről és helyéről.

⁸⁴ A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. számú Módszertani levele, 10. o.

⁸⁵ Be. 87. § (1) b) ba)

⁸⁶ Nagykomentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 87. §-hoz

A vizsgálat kezdetekor ellenőrzi a vizsgált személy személyazonosságát, tájékoztatja a vizsgálat céljáról, időtartamáról. Amennyiben ehhez a vizsgált személy hozzájárul, kép és/vagy hangfelvétel rögzítésére is sor kerülhet. Mint általánosságban a pszichológiai vizsgálatok, a pszichológus szakértő analízise is négyszemközt zajlik, sőt, kifejezetten befolyásolhatja az eredményt harmadik személy jelenléte. Ez alól értelemszerű kivételek vannak, ilyen például a fogvatartott személy vizsgálata során a biztonsági személyzet, illetve akár a tolmács bevonásával zajló vizsgálat.⁸⁷

EXPLORÁCIÓ

A vizsgálat alapvetően egy irányított beszélgetésre, az explorációra épül, amely egy pszichológiai jellegű feltáró diskurzus. Amennyiben az említett szakértőkkel együttműködve végzi el a feladatát a pszichológus szakértő, az exploráció történhet a társszakértő vezetésével is. Mivel ez egy irányított beszélgetés, annak körvonalait a szakértő határozza meg, de természetesen tekintettel kell lennie a hatóság által megfogalmazott kérdésekre. A beszélgetés során a szakértő a lehető legpontosabban jegyzőkönyvezi az elhangzottakat, de saját kérdéseinek rögzítése csak akkor szükséges, ha az arra adott válasz nem megfelelő. Következik a pártatlanság követelményéből is, hogy a választ magába foglaló, befolyásoló kérdéseket a szakértő nem tehet fel.⁸⁸ Rögzíteni kell aényt, hogy önmagában a tematikus beszélgetés mint szakértői technika nem elegendő a megalapozott szakvélemény előterjesztéséhez, hiszen a viselkedés elemzése, a kikérdezés rettentően nagy hibafaktorral jár. Az exploráció tehát fundamentális, de önmagában nem elégséges, célja pedig a hatóság kérdéseinek megválaszolása.⁸⁹ Az objektív valósághoz lehető legközelebb álló megállapítások érdekében projektív tesztek, kérdőívek alkalmazása is indokolt, hiszen ezeknek a manipulálhatósági foka meglehetősen alacsonyabb, mint az irányított beszélgetésé. A következőkben a talán leginkább elterjedt módszereket mutatom be, majd szót ejtek az élményszerűség és a szavahihetőség vizsgálatáról is. Többek között azért ezeket a teszteket választottam leírásra, mert az eljáró szakértő a következő fejezetben bemutatandó esetben is ezek mellett a tesztek mellett döntött.

⁸⁷ A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. számú Módszertani levele, 14. o.

⁸⁸ A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. számú Módszertani levele, 17. o.

⁸⁹ Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 20. sz. módszertani levele (h.k.), 5. o.

RORSCHACH-TESZT

Ahogyan az explorációnak, a projektív teszteknek is célja az elkövető személyiségképének és az életútjának felrajzolása. A magyar gyakorlatban kiemelkedő helyet foglal el a sokak által ismert Rorschach-teszt, amely a szakértő ténymegállapításain keresztül olyan lényeges információkkal szolgálhat a jogalkalmazás számára, mint az impulzivitás és a mentális fékrendszer hatékonysága, a szorongás és az agresszivitás, a külvilágtól függés vagy a befelé fordulás, a regresszív mechanizmusok, fantáziák, élményformák, életstílus. Specialitása abban rejlik, hogy a megállapított személyiségvonásokat nem pusztán összegzi, hanem azokat egy koherens profilban állítja fel.⁹⁰ A próba lényege, annak megalkotója szerint abban áll, hogy „véletlenül létrejött formákat, határozatlanul megformált alakokat értelmeztetünk.”⁹¹ A tíz táblán lévő folt viszonylag egyszerű, valamelyest szimmetrikus és nagy hangsúlyt kap a vörös színre való reakció. Maga a vizsgálat egy rövid kérdésre épül: mi lehetne ez? A szakértő törekszik arra, hogy lehetőség szerint minden táblával kapcsolatban választ kapjon, emellett igyekszik passzivitását megőrizni.⁹² Maga az értelmezés a pszichológiában laikusként meglehetősen bonyolult, és túlmutat ennek a dolgozatnak a keretein, így csak szemléltető példákat emelek ki. A vizsgált személy törekedhet olyan válaszadásra, amely a folt egészére vonatkozik, vagy csak bizonyos részleteket érint, ebből a felfogásmódra lehet következtetni, így aki az egész ábrát értelmezi, jellemzően átfogó felfogásmóddal rendelkezik. Az élettelen tárgyakra való asszociáció objektivitásra utal, az állat-részekre való utalás pedig rendszerint alacsony értelmi képességre. A színekre történő utalás hiánya jelenthet érzelmi szegénységet, a külvilághoz fűződő kapcsolat hiányát.⁹³

SZONDI-TESZT

A Szondi Lipót nevéhez köthető teszt szintén egy projektív személyiségvizsgálati módszer. Úgy vélte, hogy az ember személyiségét a családi öröklésből eredő ösztönök és ösztönszükségletek határozzák meg. A pszichiáter négy ösztönkört dolgozott ki, amelyek mindegyike két ösztönszükségletet tartalmaz. Az egyes ösztönköröket vektornak, míg az ösztönszükségleteket faktoroknak nevezi. Az első ösztönkörben a nemi élet ösztönszükségleteit írta le, melyben a két ösztönszükséglet a feminin és a maszkulin törekvések. A második kör egy

⁹⁰ Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 10. számú módszertani levele (h.k.), 9. o.

⁹¹ Dr. Hermann Rorschach: Psychodiagnostik, Bern, 1921., 15. o.

⁹² Dr. Berencz János: Szempontok Rorschach formaértelmezési kísérletének megítéléséhez, 65-66. o.

⁹³ Dr. Berencz János: i.m., 68-70. o.

meglepetési ösztönkör, ugyanis rohamszerű csúcspontokkal és hirtelen leállásokkal jár. Az ebben megjelenő két faktor az agresszió és a szereplésvágy. A harmadik ösztönkör az énes ösztönkör, melyben egy éntágítás és egy énszűkítési törekvés van. Előbbi hozza létre az éntudatot, utóbbi dönt az ösztönigényekről. A negyedik kör a kapcsolati ösztönkör, ahol szintén két ellentétes pólus jelenik meg.⁹⁴

Szondi a tesztjét ezen ösztöntani elméletére alapította. Meglátása szerint a mentális betegségben szenvedő és az egészséges emberek hasonló ösztöntörekvésekkel rendelkeznek, azonban a betegségben szenvedő embereknél ezek a törekvések olyannyira erősek, hogy azok mentális betegség formájában manifesztálódnak. A teszt 48 mentális betegségben szenvedő személy fényképéből áll, az egyes betegségek egy-egy ösztöntörekvésnek feleltethetők meg. A képekhez nyolc betegséget társított: hermafrodita, sadista, epilepsziás, hisztériás, katatón skizofrén, paranoid skizofrén, depressziós és mániás. A 48 fotót 6 sorozatban mutatják be a vizsgált személynek, akinek feladata, hogy az egyszerre látott nyolc portréból válassza ki a számára két legszimpatikusabbat, majd a legkevésbé szimpatikusabbakat. Ezt követően a maradék négy képből is ki kell választania a szimpatikusakat. Ezzel megkapható egy profilon belül a személy ösztönmintázata. A teljes teszthez összesen tíz profilt kell felvenni, tehát tízszer kell a 48 képet megmutatni a vizsgált személynek.⁹⁵

AZ ÉLET- ÉS ÉLMÉNYSZERŰSÉG, VALAMINT A SZAVAHIHETŐSÉG VIZSGÁLATA

Az élet- és élményszerűség, az eljárásban tanúsított szavahihetőség megállapítása rendkívül nagy jelentőséggel bírhat, hiszen akár a vádlott vallomásának hitelt érdemlősége is múlhat rajta. Általánosságban a hazugságnak számos olyan árulkodó jele lehet, amely megmutatkozik a mimikában vagy a testtartásban, azonban az eljáró bíró nehéz helyzetben találhatja magát, ha a vádlott által előadott hazugság összhangban van más bizonyítékokkal.⁹⁶ Erre egyrészt megoldást kínálhat a bizonyítási cselekménynek minősülő műszeres vallomásellenőrzés, ahol szaktanácsadó igénybevétele kötelező.⁹⁷ A szaktanácsadó felvilágosításai mindazonáltal csak

⁹⁴ Káplár Mátyás, Bernáth László, Kiss Enikő Csilla: Az átlagos, egészséges személyiségprofil meghatározása Szondi-teszttel, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia Intézet, In.: Egészségfejlesztés, LV. évfolyam, 2014. 4. szám, 7-8. o.

⁹⁵ Káplár Mátyás, Bernáth László, Kiss Enikő Csilla: i.m. 8. o.

⁹⁶ Halmosné Siket Zsuzsanna: Szakértő újratöltve, avagy az igazságügyi pszichológus szakértő alkalmazásának új vetületei, In.: JURA, 2016/2., 65-73. o.

⁹⁷ Be. 212. § (2) bekezdés

tájékoztató jellegűek, szemben a szakvéleménnyel, amely bizonyítási eszközként felhasználható.⁹⁸

Leszögezendő, hogy a pszichológus szakértőnek nem feladata a vizsgált személy általános szavahihetőségével kapcsolatban állást foglalni, a vizsgálat során előadottak szavahihetőségét vizsgálja.⁹⁹

Összességében az élet- és élményszerűség kapcsán az mondható el, hogy a pszichológus szakértő sosem abban foglal állást, hogy a vizsgált személy által elmondottak megtörténtek-e, ez ugyanis a bíróság feladata. Azt viszont megállapíthatja, hogy esetleg a terhelt által tanúsított megbánás életszerű-e, vagy akár a sértett által elmondottak élményszerűek-e vagy azokat csak kitalálta.

3. Összegző gondolatok a pszichológus szakértő tevékenységéről

A bemutatott vizsgálatok természetesen csak egy kis részét jelentik azoknak a teszteknek, amelyek a pszichológus szakértő rendelkezésére állnak ahhoz, hogy adekvát személyiségjegyeket állapítsanak meg. Értelemszerűen célszerű a vizsgálat során több tesztet alkalmazni, a projektív vizsgálatok mellett a kérdőívek is elterjedtek a gyakorlatban. Előbbi mellett szóló érv, hogy nehezen manipulálhatóak, hiszen a szabad asszociációra épülnek, azonban sokszor bonyolultak lehetnek. Az viszont mindig az adott ügyben eljáró szakértőre van bízva, hogy éppen mit alkalmaz, pontosan meghatározott módszertana, különösen a levonható következtetéseknek nincs – sokszor ez vezethet az ellentétes szakvéleményekhez.

V. A KULCSI CSALÁDIRTÓ, H. CSANÁD JUTAS ESETE

„...a démonikus szintre emelkedéshez útban voltak egyszerűen.” – emlékezett vissza az exploráció során a kulcsi családirtóként elhíresült H. Csanád Jutas. Ez volt az indoka annak, hogy három nap alatt végzett bátyjával, nagyszüleivel, édesapjával, életveszélyesen megsebesítette édesanyját és nővérét, valamint megsebezte nővére párját is.

Úgy gondolom a pszichológus szakértők, és ezzel együtt azon szakértők tevékenységét, akik az emberi elmével, személyiséggel foglalkoznak, nem lehet pusztán a törvényi, rendeleti

⁹⁸ Halmosné Siket Zsuzsanna: i.m., 65-73. o.

⁹⁹ 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről 20. § (4) bekezdés

szabályozásból megfelelő módon megismerni. A gyakorlat és a szabályozás együttes ismerete szükséges ahhoz, hogy egyrészt felismerhessük a problémákat, másrészt megválaszolhassuk, hogy a problémák a szabályozás hiányosságából fakadnak-e. Ezen gondolat mentén kezdtem a dolgozatomat a szabályozás bemutatásával, majd folytattam a pszichológus szakértő tevékenységével. A dolgozat utolsó fejezetei már kizárólag a gyakorlattal foglalkoznak egy konkrét ügyön keresztül, amely felvetett olyan problémákat, amik rendkívül sokszor fordulnak elő büntetőügyekben.

Ritka, hogy Magyarországon olyan különösen brutális eset forduljon elő, mint H. Csanád rémtette. Az elkövetőt több szakértői csoport is vizsgálta, köztük orvosok, pszichiáterek és pszichológusok.

1. Az ügy előzményei és a család háttere

H. Csanád 1988-ban született Budapesten. Összesen heten laktak együtt háromemeletes kulcsi családi házukban: három testvér, a szülők, valamint az apai nagyszülők. Csanád emlékezete szerint jó volt ebben a családban felnőni, sok szeretetet kapott. Terveikkel, életcélokkal nem rendelkezett. Munkanélküliként töltötte napjait, jellemzően szobájában játszott agresszív számítógépes játékokkal, illetve hasonló jellegű filmeket néztek, a külvilággal kis túlzással, de nem érintkezett. Így teltek Csanád napjai a tragédia megtörténteig.

2. A tényállás¹⁰⁰

Csanád fiatal korától kezdve személyiségzavarral küzdött, amely másfél évvel a történetek előtt pszichotikus állapotba, tébolyba alakult át. Érdeklődése egy transzcendens világ felé fordult, emiatt érezte azt, hogy családja útban van ahhoz, hogy egy magasabb létformát elérhessen. Szándéka az volt, hogy fenntartja azt a látszatot, hogy családja még él, rokonaival egyenként és sorban végez.

2012. április 4. napján bátyját a telek hátsó részén lévő épületbe hívta. Magához vett egy kést, rárontott testvérére, akit a nála lévő késsel a nyakán hátulról nagy erővel megszúrt. Csanád további szúrásokat adott le testvérére, összesen 109 sérülést ejtett rajta, majd a kést beleszúrta a bal fülkagylójába.

¹⁰⁰ A Székesfehérvári Törvényszék 14.B.136/2013/66. számú ítélete

Másnap, április 5. napján Csanád egész nap arra várt, hogy elérkezzen az alkalom a következő emberölésre. 18 óra körüli időben magához vette kését, majd nagyapját a könyvtárszobába hívta. A sértett mögött állva hátulról megragadta a nyakát és közepes erővel fojtogatni kezdte. A földre kerülő férfit tovább fojtogatta és ütötte. Ezt követően a nyakára is rátaposott, majd – mivel nagyapja még mindig adott ki hangokat – a nála lévő késsel három vágott sérülést ejtett a nyakán, végül a kést nevezett jobb fülébe szúrva megforgatta benne. Rögtön mindezek után Csanád szobájába menve magához vett egy disznóölő kést. Arra várt, hogy nagymamája is az emeltre menjen, és vele is végezhesen. Az idős nő az emeletre érve házastársát kereste, amikor Csanád őt is hátulról támadta meg: bal kezével befogta a száját, míg jobb kezében a késsel több alkalommal nagy erővel átmetszette a torkát. A földre kerülő sértettet többször hason és mellkason szúrta, végül a kést fülkagylójába nyomva, ott megforgatta.

Csanád eredetileg azt tervezte, hogy április 5. napján végez szüleivel is, azonban időközben húga is hazaért – a vártnál előbb –, így a következő merényleteket másnapra halasztotta. Éjszaka kigondolt terve alapján ezt úgy akarta végrehajtani, hogy áramot vezet a lépcsőházi ajtó kilincsébe, ötlete viszont zárathoz vezetett. Ez azonban ürügyet biztosított számára arra, hogy bejusson nővére szobájába, így magához vett egy kést, bal kezével befogta a lány száját, a jobb kezében lévő kést a lány torka elé emelte. Az ellenállásnak köszönhetően „mindössze” négy metszett sérülést ejtett a koponyáján, majd a földön fekvő sértett lábát és hasát többször megszúrta, ezt követően fojtogatni kezdte. Nővére segélykiáltását meghallották a szülők, azonnal a szoba irányába rohantak. Csanád ekkor a szobából kilépett, az alkalmat kihasználva nővére bezárta a szobaajtót, telefonon értesítette párját. A szülőkkel való dulakodás közben a véres zokniban lévő elkövető elcsúszott, majd felállva magához vette bozótvágóját. A szülők erre lesiettek a földszintre, hogy maguk is bozótvágót szerezzenek. Apját a bozótvágóval a fején nagy erővel megütötte, így a földre rogyott. A kezében lévő késsel édesapja testét többször megszúrta. Csanád ezután édesanyjára támadt a bozótvágóval, majd a közben felállni próbáló édesapjához lépett, két-három ütéssel mérve a koponyájára, aki ennek következtében holtan esett össze. Édesapjával végezve újra anyjához fordult, akit többször fejbe vágott a bozótvágóval, míg a földre zuhant. A tetőtéri ablakhoz érve látta, hogy nővére barátja a ház felé tart, ezért azzal a szándékkal, hogy vele is végez, magához vette a bozótvágót. Csanád nővérenek párja egy szerszámnyéllel a kezében belépett a házba, Csanád azonban már az ajtó mögött várta a férfit, mellkasa bal oldalán megszúrta, nagy erővel koponyájára is sújtott. Az erősen vérző férfi elmenekült, a kerítésen átmászva jutott a szomszédos ingatlanba, az itt

lakók értesítették a mentőket és a rendőrséget. Csanád a telek bozótos részén megbújt, a Terrorelhárító Központ munkatársai fogták el.

Szembetűnő lehet az a kegyetlen brutalitás, amely a férfi cselekményeit jellemezte, valamint az a mozdulatsor, amely többször is megjelent: a kés fülkagylóba beleszúrása és megforgatása. Gyanúsított kihallgatása során – ahol egyébként bevallotta a rémtetteit a démoni befolyásra hivatkozva – feltárta, hogy minderre pusztán azért volt szükség, hogy biztosra menjen.

Csanád édesanyja közvetlen életveszélyes sérüléseket szenvedett, azonban a szakszerű orvosi segítségnek köszönhetően a kórházban meg tudták menteni életét, mindazonáltal maradandó fogyatékossgal él. Csanád nővére és annak párja szintén túléltek a rettenetes támadást.

3. A szakértői vizsgálatok

H. Csanádot több szakértői csoport is vizsgálta a büntetőeljárásban. A következőkben a 2012 decemberében készült egyesített igazságügyi elme- és pszichológiai szakértői vélemény részleteit ismertetem, amelyben a pszichológus szakértő mellett pszichiáter és orvosszakértő is vizsgálta a férfit. Elöljáróban annyit, hogy ezen szakértői csoport szerint Csanád nem szenvedett elmebetegségben.

EXPLORÁCIÓ

Az exploráció során az elkövető nyilatkozott fiatalkorától kezdve egészen a tragédia utáni időkig. Az őt vizsgálóknak azt mondta, hogy beteg, hiszen egy démonra gondol, ami őt hatalmába kerítette. Rémálmok gyötörték, amelyben a hatalom, a tudás és a pszichés élvezet hatolt át a testén. Démonikus világképe volt, amely számára abban nyilvánult meg, hogy meggyőződése volt, hogy a halál utáni élet kizárólag úgy lehetséges, ha az ember felemelkedik démoni szintre, azaz démonná válik. Elmondása szerint a benne lévő démon a lelkét akarta megszerezni, akaratát ráerőltette. Késztetéseket, vágyakat hozott benne létre, melyeknek nem tudott ellenállni. Családjának semmiről nem beszélt, a démoni megszállásról senki nem tudott, változást sem vettek észre rajta. Kezdetben a démon destruktív késztetéseket nem ültetett el benne, eleinte csak arra törekedett, hogy megszabaduljon a régi önmagától, lelkiismeretétől. A családja kiirtására vonatkozó ötlet másfél hónappal a történetek előtt fogalmazódott meg benne,

egy másik ötlettel egyetemben. Elképzelése szerint ahhoz, hogy az említett démoni szintre emelkedhessen, bizonyos dolgokat meg kellett tennie, ezek pedig már feltűntek volna rokonainak, így mondhatni útban voltak ahhoz, hogy elérhesse a démoni létformát, emiatt a tragédia előtt már gyűlölte őket. A vizsgálat során azt mondta már, hogy lelke kiszabadult, a cselekmény elkövetésekor nem tudta, hogy démon szállta meg, hiszen minden törekvést magáénak érzett.

A családban előfordultak kisebb viták Csanád jövőjét illetően, a szülők aggódtak amiatt, hogy fiuk miből fog tudni megélni, ennek többször is hangot adtak.

Az emberölési cselekményekről is részletesen beszélt az exploráció során, elmondása szerint mindegyiknél önkívületi állapotban volt, hiszen a lelkiismerete küzdött a démoni befolyással. A nyomozás során tett vallomása alatt még a démon befolyása alatt állt, ezért vallotta azt, hogy mindent előre megtervezett. A vizsgálat során – amikor lelke kiszabadult – már azt mondta, hogy egyáltalán nem tervezett semmit, csak az alkalmakat használta ki. Arra gondolt, hogy családja kiirtása után az őket megillető nyugdíjból él egy ideig, amíg eléri a magasabb szintű létformát, hiszen a démon nem azért volt, hogy gondoskodjon róla, hanem azért, hogy tanácsot adjon. Minden elkövetett emberölés után a démoni erő visszavette az irányítást, lelkiismerete csak a cselekmény elkövetésének idején próbált dacolni, így az önkívületi állapot is csak ezekre az időszakokra vonatkozott. Elmondása szerint az is a lelkiismeretének volt betudható, hogy éppen a két leggyengébb áldozat elleni támadásban, a nagyszülők elleni merénylet során szenvedte el ő maga is a legsúlyosabb sérüléseket. Amikor a nővére elleni támadás kudarcba fulladt, már tudta, hogy terve nem fog sikerülni. Csanád úgy foglalta össze a démonikus befolyást, hogy az hozzáadta magát az ő akaratához, átvette az irányítást, azonban a gyilkosságok elkövetésekor a lelkiismerete feltámadt, és a kettő csatája miatt kvázi kiszakadt a testéből.

Elmondása szerint arra egyáltalán nem gondolt, hogy mi lesz akkor, ha kiderül szörnyű tette, az sem fordult meg a fejében, hogy az emberölést a törvény bünteti. Csak arra az ötletére gondolt, ami egyszer csak megjelent a gondolataiban: felsőbb démoni szintre akar lépni, egyéb oka nem volt arra, hogy megölje családját.

Az exploráció során elmondta azt is, hogy betegnek érzi magát, a gyógyszerek segítettek neki, erre akkor döbbsent rá, amikor lelkiismerete feltámadt. Ekkor úgy tűnt számára, hogy a démon, amely megbetegítette elméjét, elvesztette a küzdelmet.

RORSCHACH-TEST

A Csanáddal elvégzett Rorschach-teszt átlagos színvonalúnak volt mondható, a táblákra változatos válaszokat adott. Válaszai alapján elmondható volt, hogy viszonylag sok alkalmazkodási nehézséggel küzd, hajlamos eltávolodni a realitástól, de felfogásmódjának ezen teszttel való beazonosítása patológiás vonásokat még nem alapoz meg. Mentális féke is optimálisan működik, azaz képes különböző helyzetekben hatékony értelmi megoldást hozni. Úgynevezett dilatatív extravertált élménytípussal rendelkezik, szuggesztibilis személy, vagyis kapcsolatai jellemzően formálissá válnak, ehhez pedig erőteljes robbanékonyság társul. Az ilyen személyiségű emberek hajlamosak a kiégésre, könnyen sodródnak antiszociális cselekvésbe. Megállapították a szakértők azt is, hogy hajlamos kielégítetlen vágyai és kudarcai miatt másokat okolni, ugyanakkor a problémákra való megoldást is másoktól várja. Sivár indulati típusából eredően az erkölcsi kivetnivalókra viszonylag érzéketlenül reagál, az alkalmazkodást szinte teljesen elutasítja. Megállapítható volt, hogy önmagát gyengének tekinti, cselekményeinek okát valamilyen külső tényezőre tereli. Érdekesség, hogy válaszaiban megjelent a ruha, a vér és a tör tartalmi elem, előbbi rejtőzködő magatartásra utal, utóbbiak nagyfokú feszültségérzésről és agresszív megnyilvánulásokról árulkodnak. Több alkalommal is feltételes módon adott választ a képekre, amely arra engedte következtetni a szakértőket, hogy enyhíteni igyekszik saját válaszainak érvényességét, menekül a következmények elől, emellett többször is megerősítést nyert manipulatív magatartása. A valósággal való kapcsolatát szinte teljesen elvesztette, azonban skizofrénia fennállása nem valószínűsíthető.

SZONDI-PRÓBA

Gátlásos tudatállapot megléte valószínűsíthető Csanádnál a Szondi-teszt alapján, amelyhez időnként kényszeres működésmód társulhat. Infantilis gondolkodásmóddal rendelkezik, a külvilág felé igyekszik magát erősnek mutatni, azonban rendkívüli mértékű szorongással küzd, igyekszik férfiasságát kihangsúlyozni. Szexuális téren szadisztikus feszültség van benne, amely erőszakos magatartásként kanalizálódhat. A Szondi-teszt is alátámasztotta azt, hogy fél önálló döntéseket hozni, a manipulatív tendencia itt is megjelent.

A VIZSGÁLAT ÖSSZEGZÉSE

Csanád életkorának és iskolai végzettségének megfelelő értelmi képességű és intellektuális kapacitású személyiség. Beteljesületlen vágyaiért és az őt ért kudarcokért mást

okol, ezért kapcsolatai egyre sekélyesebbek. Indulati robbanékonysággal rendelkezik, bosszúálló attitűddel. A környezetétől kapott folyamatos degradáló megjegyzések miatti személyes frusztrációja agresszív magatartásban manifesztálódhat. A vizsgálat során megállapítható volt, hogy rendkívül erős elhárító mechanizmusokkal rendelkezik, cselekményének pszichés feldolgozása során igyekszik azt racionálisan megmagyarázni. Még az ölési cselekmények elkövetésekor is racionálisan gondolkodott, hiszen például az exploráció során elmondta, hogy testvérét azért a nyakán szúrta meg, mert ott nem takarta ruha. A realitástól való elszakadása mögött is erőteljes manipulatív viselkedése áll, ez a vizsgálatot is áthatotta.

Az egyesített szakvélemény alapján a szakértői csoport megállapítása szerint Csanád esetében a cselekmény háttérében hevenyen kibomló elmezavar fennállása egyértelműen nem volt igazolható, sem az előzményi adatok, sem a további vizsgálatok nem utaltak elmebetegségre. Ezzel szemben más, Csanádot vizsgáló szakértői csoportok, melyben orvos- és pszichiáter szakértő járt el, az észlelt képet skizofréniás állapotnak tekintik, a kórosságot a démoni befolyásban, az alacsony érzelmi igénybevehetőségben és a jövőre irányultság hiányában látják. Az alacsony érzelmi státuszra azonban éppen az a felelősségelhárító attitűd adhat magyarázatot, amelyet a pszichológus szakértő állapított meg. A szenzitív-paranoid személyiséghez társult sértettségérzés lehetett a cselekmény motivációja, az pedig, hogy ezt egy olyan pontosan megtervezett módon akarta végrehajtani, amely folyamatos összpontosítást igényel, kifejezetten kizárni látszik a pszichotikus állapot meglétét.

4. Az eljárás bírósági szakasza

A Székesfehérvári Törvényszék 2014. május 23. napján hirdette ki ítéletét, melyben a fenti tényállást állapította meg. A bíróság rögzítette, hogy abban az esetben, ha a vádlott büntethető lenne, cselekménye a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 166. § (1) bekezdésébe ütköző, és a (2) bekezdés a), d) és f) pontjai szerint minősülő előre kitervelten, különös kegyetlenséggel és több emberen elkövetett emberölés büntettének megállapítására lenne alkalmas. Megállapította a bíróság, hogy a terheltből egy külső tényező (a démoni erő) volt az, ami kiváltotta azt az érzetet, amely szerint a családja az ellensége, ezért meg kell ölnie őket. A következőkben a határozatok azon részeit emelem ki, amelyek a dolgozat és a későbbiekben részletezendő problémák szempontjából relevánsak.

A bíróság azon szakértői csoport meglátásait fogadta el, akik a nyomozó hatóság kirendelése alapján jártak el, az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben eljáró szakértők után. E két csoport megállapításai lényegüket tekintve azonosak voltak: Csanád beteg. Az utóbb eljáró szakértői csoport véleménye szerint a vádlott a tudathasadásos elmezavarban, paranoid skizofréniában szenved, melyhez mágikus, misztikus téveszmék társulnak. Betegsége cselekménye időpontjában is fennállt, kritikai és ítéletkéességét realitás érzékét súlyos mértékben károsította. Kóros elmeállapota kizárta, hogy cselekménye következményeit felismerje, illetve, hogy e felismerésnek megfelelő magatartást tanúsítson. Ezen túlmenően elmeállapota miatt nem kizárt, hogy újabb, hasonló bűncselekményt fog elkövetni, kényszergyógykezelésének elrendelése szükséges és indokolt.

A bíróság visszásnak tartotta azt, hogy annak ellenére, hogy a nyomozás alatt a szakvélemény esetleges hiányosságainak kiküszöbölése nem történt meg olyan módon, hogy a hatóság felvilágosítást kér a szakértőtől, vagy a szakvélemény kiegészítését indítványozza. Nemcsak, hogy nem történt meg, automatikusan újabb szakértők kirendelésére került sor.¹⁰¹ Ahogyan a fentiekben részletezett vizsgálatokból kitűnik, a harmadik szakértői csoport szerint azonban teljes realitás kontrollvesztést okozó, elmezavar fennállása egyértelműen nem bizonyítható, sőt, arra sincsen egyértelmű adat, hogy az IMEI leletében véleményezett korábbi skizofréniás processzus a terhére rótt cselekmény idején zajlott volna, sőt az sem tisztázható pontosan, hogyha volt is egyáltalán ilyen első pszichotikus epizód, annak lezajlása időben mikorra tehető. Rögzítették továbbá a szakértők, hogy a mágikus gondolatvilágának ellenére nem szakadt el teljesen a valóságtól, meggyőződése nem doxazmák, vagyis téveszmék. Bár kóros személyiséggel rendelkezik pszichopátiás vonásokkal, kóros elmeállapota legfeljebb az enyhe fokú korlát felső határát megközelítő, azt el nem érő mértékben korlátozta, de nem tette képtelenné cselekményei következményeinek felismerésére, vagy a felismerésnek megfelelő cselekvésre.

Mivel a korábbi szakértői csoport fenntartotta álláspontját, a két csoport meghallgatására egymás jelenlétében került sor, az ellentét feloldása azonban nem történt meg. Az utolsóként eljáró szakértői csoport pszichológus szakértője hangsúlyozta, hogy a pszichológiai vizsgálat során alkalmazott tesztek eredményeivel a vádlott által hangoztatott démoni megszállottság összefüggésbe nem hozható. A tesztekben nincs jelentős eltávolodás a

¹⁰¹ Megjegyzés: az 1998. évi Be. 109. § és 111. § (1) és (5) bekezdése hasonlóan lépcsőzetesen szabályozta a szakvélemény aggályosságának kiküszöbölését: felvilágosítás adása, kiegészítés és amennyiben ezek nem vezetnek sikerre, új szakértő kirendelése. Ellentétes szakvélemények esetén egymás jelenlétében történő meghallgatás, és amennyiben az ellentét feloldása nem megoldható, más szakértő kirendelése.

realitástól, ha valaki verbálisan mást mond, az manipulatív. A démoni hatásra hivatkozás tehát nem más, mint egy tudatosan felépített védekezés. A továbbra is fennálló ellentétes megállapítások miatt újabb szakvélemény beszerzését rendelte el a bíróság annak megállapítására, hogy mire vezethető vissza az eltérés. Ezen utolsó szakvélemény azt az álláspontot támasztotta alá, amely szerint Csanád az elmebetegség kóros állapotában szenved, az ellentét oka pedig a férfi állapotváltozásában keresendő.

Az ellentét tehát feloldódni látszott, a bíróság elfogadta, hogy Csanád a paranoid skizofrénia aktív szakaszában, tébolyban követte el a cselekményeket, nála hasadásos elmebetegség állt fenn, ezért az ellene emelt vád alól felmentette, és elrendelte legfeljebb 20 évig tartó kényszergyógykezelését.

A másodfokon eljáró Fővárosi Ítéltábla 2015. március 5. napján fellebbezési tárgyalást követően hirdette ki végzését¹⁰², amellyel az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyta. A másodfokú eljárásra ügyészi fellebbezés folytán került sor, az ügyészség ugyanis kifogásolta azt, hogy az elsőfokú bíróság nem tisztázta a beszámítási képességet, valamint a szakértői csoportok között felmerült ellentét nem lett megfelelően feloldva, emiatt az ítélet megalapozatlan a tényállás felderítetlensége miatt, így az felülbírálatra alkalmatlan. A három szakértői csoport elmulasztott ütköztetését a másodfokú bíróság pótolta, azonban továbbra is mindannyian fenntartották álláspontjukat: két csoport szerint kóros elmeállapotú, míg a harmadik csoport szerint ez legfeljebb enyhe fokú.

Az ügyészi fellebbezés és a főügyészség átirata a megalapozatlanság mellett kitért arra is, hogy a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítása indokolt, röviddel a bűncselekmények elkövetése után is teljesen adekvát viselkedést tanúsított, minden körülményre az eljárásban szabatosan reagált, így ez kizárja a kóros elmeállapot meglétét.

A táblabíróság álláspontja szerint azonban az ügyészi fellebbezés nem volt alapos, az elsőbíró a szakértői bizonyításra vonatkozó eljárási szabályokat is betartotta attól függetlenül, hogy a másodfokú bíróság bizonyítást vett fel ekörben. A nyomozó hatóság általi törvénysértő kirendelés orvoslására csak a törvényszék által került sor, a bíróság az ellentét feloldására is minden törvényes eszközt felhasznált, ugyanis nem törvényi kötelezettsége a bíróságnak, hogy két ellentétes szakvéleményt adó szakértői csoportot követően az újabb, harmadik szakértői csoport véleményét ütköztesse a szakértők együttes jelenlétében a tárgyaláson történő párhuzamos meghallgatásuk során, az ügyészség pedig ebben látta a megalapozatlanságot.

¹⁰² A Fővárosi Ítéltábla I.Bf.308/2014/11. számú végzése

Hangsúlyozta a másodfokú bíróság, hogy azért adott helyt a szakértői vélemények további ütköztetésére vonatkozó ügyészi indítványnak, mert az ügyészség erre a látszólagos hiányosságra hivatkozva indítványozta az ítélet hatályon kívül helyezését. Egyebekben megállapította az ítélőtábla, hogy a törvényszék körütekintően és részletesen folytatta le a bizonyítást, helytálló mérlegeléssel döntötte el az ellentétes szakvélemények kérdését.

VI. A GYAKORLATI PROBLÉMÁK: AZ ELLENTÉTES SZAKVÉLEMÉNYEK

Nem volt véletlen az, hogy a pszichológus szakértők tevékenységét a kulcsi családirtó ügyén keresztül mutattam be. Az esettanulmány kiválasztásának oka az volt, hogy kifejezetten ahhoz a problémához kapcsolódó esetet prezentáljak, amelyet részletezni kívánok. A gyakorlatban számtalanszor előforduló aggályossággal magam is többször találkoztam, így tehát dolgozatom utolsó érdemi fejezetében az egymással ellentétes szakvélemények problematikájára fektetek hangsúlyt, illetve megpróbálok megoldást találni rá.

Csanád ügyében is azzal találkozhattunk, hogy a férfi elmeállapotának értékelése nagyon nehezen vezetett megnyugtató eredményre. Ebben az esetben az eltérés oka pontosan a harmadik csoport pszichológus szakértőjének megállapításában jelent meg, hiszen a szakértő megalapozott véleménye szerint azok a körülmények, amelyek miatt a korábbi csoportok kóros elmeállapotúnak titulálták a férfit, valójában a felelősségelhárító, rejtőzködő, sértettséget érző személyisége miatt állnak fenn. Kiemelte azt is, hogy a teszteredmények és az exploráció alapján kijelenthető, hogy Csanád nincs olyan mértékben elszakadva a realitástól, ami a paranoid skizofrénia meglétét bizonyítaná. A démoni befolyásra való hivatkozás nem doxazma, hanem egy manipulatív attitűdű ember kitalációja.

Elöljáróban leszögezem, hogy azért az igazságügyi szakértés azon területét választottam, ami az emberi elmével, pszichével foglalkozik, mert álláspontom szerint az elme és a személyiség vizsgálata sokkal szubjektívabb, elvontabb terület, mint például más, konkrét, akár matematikai bizonyossággal alátámasztott objektív tudományterület és sokkal nagyobb absztrakciós szinttel rendelkezik. Éppen emiatt megítélésem szerint sokkal nagyobb az esélye a tévedésnek és az ellentétes szakvéleményeknek, hiszen az emberi agy vizsgálata rendkívül összetett, akár a személy állapotának változása is kiválthat olyan körülményeket, amik ellentétes szakvéleményekhez vezethetnek, összességében tehát azt gondolom, kisebb az esélye annak, hogy kétséget kizáró bizonyosságú szakvélemény születik ilyen területeken, hiszen egy

adott szakkérdésnek akár több „megoldása” is lehet – dacára annak, hogy mindegyik tudományosan megalapozott. Ilyen esetekben egyszerűen arról van szó, hogy ugyanazon tesztvizsgálatok alapján a szakértők eltérő következtetésre jutnak. Mivel a gyakorlatban a pszichológus szakértők jellemzően orvos- és pszichiáter szakértőkkel együttesen dolgoznak, a problémák is együttesen merülnek fel, egyesített szakvélemények formájában, így én sem kísérlem meg az éles szétválasztást, átfogóan az ezeket a területeket érintő ellentétek okait próbálom feltárni.

Az esettanulmányra való tekintettel azzal a problématípussal kezdek, amelynek esetében akár az eljárás különböző szakaszaiban, akár ugyanazon szakaszban két szakértő, vagy szakértői csoport ellentétes megállapításra jut. Éppen ez történt a kulcsi ügyben, ennek az érdekessége, hogy a szakértői csoportok mindegyike ugyanazon tesztvizsgálatokat végezte el, tehát közel azonos módszerekkel dolgozva jutottak élesen eltérő megállapításokra. Véleményem szerint éppen ebben rejlik az elmét vizsgáló tudományterületek bonyodalma, elvontsága, de szépsége is, ahogyan erre a fentiekben is utaltam.

Természetesen az ötlépcsős aggályosságot kiküszöbölő rendszernek megfelelően erre csak akkor kerülhet sor, ha az elsőként eljáró szakértők nem megfelelően adnak felvilágosítást, vagy egészítik ki szakvéleményüket, így új szakértő kirendelésére kerül sor, azaz a probléma felmerülésekor már az ötlépcsős rendszer közepén járunk. Ez azonban a végletekig feszített esetben – mint a kulcsi ügyben is – odáig is juthat, hogy az egymás jelenlétében történő meghallgatás sem vezet sikerre, így újabb szakvélemény beszerzése szükséges annak a megválaszolására, hogy mire vezethető vissza az ellentét. A gyakorlatban az eljáró bírók ilyenkor kvázi ki vannak szolgáltatva ennek a „mindent eldöntő” szakvéleménynek a szakkérdés szempontjából, hiszen végső döntés nem születhet addig, amíg az nincs szakvéleménnyel alátámasztva, hogy a terhelt kóros elmeállapotú-e, és cselekményét e betegségtől vezérelve követte-e el, az ellentét feloldása ilyen esetekben kardinális és nélkülözhetetlen. Nem ritka éppen emiatt, hogy mint ultima ratio, az Egészségügyi Tudományos Tanács kerül kirendelésre, ez azonban a leterheltség miatt rettentően elhúzhatja az eljárást.

Általánosságban is elmondható, hogy az a szabályozási rendszer, ami az eljárási kódexben van rögzítve, kifejezetten alkalmas arra, hogy az eljárást elhúzza, így a mérleg egyik nyelve a szakvélemény, míg a másik az eljárás észszerű időn belül történő befejezése – előfordulhat, hogy a bírónak döntenie kell a kettő között. Meggyőződésem tehát, hogy az az ötlépcsős rendszer, amit a Be. deklarál, egyébként arra alkalmas, hogy az ellentétet feloldja a szakvélemények között, ugyanakkor akár visszafordíthatatlan károkat okozhat azzal, hogy sérül

az észszerű időn belüli eljárás követelménye, valamint akár olyan esetekben, amikor a szakértők egymás jelenlétében próbálják feloldani az aggályosságot, ez könnyen átszaphat egy szakmai vitába, amelynek azt gondolom nem a bíróság előtt lenne a helye. Éppen emiatt tartok ki amellett, hogy ennek a problémakörnek a megoldására nem a Be. módosítása a legalkalmasabb, hanem annak kell elébe menni, hogy ellentétes szakvélemények szülessenek.

Egészen más aspektusa az ellentétes szakvéleményeknek az a szintén gyakran előforduló eset, amikor egy adott szakértői csoport az eljárás különböző szakaszaiban jut lényegesen eltérő következtetésre, például a nyomozás alatt kizárják annak lehetőségét, hogy a terhelt kóros elmeállapotú, hivatkozva akár a pszichológus szakértő azon megállapítására, hogy manipulatív személyiség, betegségét csak kitalálja, majd később, a bírósági szakban merül fel annak komoly lehetősége, hogy a vádlott mégis betegségben szenved. Ekkor a problémát valamelyest könnyebb feloldani a szakértők személyes meghallgatásával, akik a terheltet akár újra megvizsgálva jutnak eltérő következtetésre.

Azt könnyen láthatjuk azonban, hogy bár az ellentétet ilyenkor talán könnyebb feloldani, a jelenség ugyanúgy alkalmas az eljárás elhúzására. Ennek a problémakörnek az oka újfent abban rejlik, hogy az emberi agy, a psziché folyamatosan változik, egyes betegségek rendkívül hosszú ideig olyannyira tünetmentesek, hogy meglétüket egy tapasztalt szakértő sem veszi észre, azonban akár évekkel a cselekményt követően, a bíróság előtti eljárásban már nyilvánvaló a patológiás állapot. Arra azonban ilyenkor is rendkívül nehéz lehet évek távlatából válaszolnia a szakértőnek, hogy vajon az a betegség irányította-e a vádlottat, amelynek megléte csak ekkor lett biztos – hiszen büntethetőséget kizáró ok kizárólag ekkor állapítható meg. *Ad absurdum* elméleti síkon, nagyon plasztikus esetben még akár olyan probléma is felmerülhet, amely során előkészítő ülésen a vádlott beismerő vallomást tesz, annak Be.-ben rögzített feltételei fennállnak, így az ügyet előkészítő ülésen elintézik, azonban fellebbezés folytán másodfokú eljárásra kerül sor, ahol a vádlott személyisége annyira szétesik, hogy okkal merül fel a másodfokú tanácsban a kóros elmeállapot megléte, ezzel együttesen pedig a beszámítási képesség hiánya is. Ekkor még mindig juthatnak ugyanazon szakértők önmagukkal ellentétes megállapításra azzal, hogy a terhelt nem rendelkezik beszámítási képességgel. Ennek hiányában pedig a beismerő nyilatkozat Be. 504. § (2) bekezdés szerinti feltételi nem állnak fenn, az eljárást újra kell kezdeni.

Nehéz helyzetben vagyok akkor, amikor megoldást próbálok kitalálni egy olyan problémára, ami nem a szabályozás hiányosságából fakad, hiszen ez a rendszeresen felmerülő gond a gyakorlat eredménye, a szakterület sajátossága.

Az első problémakörben emiatt nem is feltétlenül gondolom azt, hogy a Be. esetleges módosítása lenne a leginkább adekvát egyszerűen azért, mert nem tudna tényleges megoldást nyújtani, hiszen a Be. vonatkozó szabályainak célja az, hogy a már meglévő ellentétet feloldja, és ezt meg is teszi.

Ahogy a fentiekben is említettem, megítélésem szerint a megoldás kulcsa minden olyan problémára, ami az ellentétes szakvéleményekből fakad, a megelőzésben rejlik. Támaszt nyújthatna az, ha a szakértés különböző területein is megjelennének olyan kamarai utasítások, amik kvázi jogegységi határozatként működhetnének, hiszen ezekhez hasonló szerepet tölthetnének be. Számos területen nincsenek hatályban módszertani levelek, a pszichológus szakértők is évekig hatálytalan módszertani levelekből tájékozódhattak. A jelenleg hatályos levél felsorolás szintjén rögzíti az elvégezhető tesztvizsgálatokat és az explorációt, de ezekre vonatkozó módszertani utasítást nem találunk benne. A rendkívül magas absztrakciós szint miatt az elképzelhetetlen is volna, hogy olyan szigorúan legyen a vizsgálat beszabályozva, hogy a vizsgált személy minden lehetséges válaszára tartalmazza a következtetést, azonban a vizsgálatok módszertanát érdemes lenne ilyen szinten rögzíteni az egységesség érdekében. Arra tekintettel, hogy „nincs új a nap alatt”, még az is megkockáztatható lenne, hogy esetlegesen tipikusan előforduló asszociációk mögötti személyiségjegyek rögzítésre kerüljenek – mint például a vér a Rorschach-teszt esetében. Ezek a kvázi jogegységek azt gondolom segíthetnének azon a problémán, amit elsőként ismertettem, a szakértői csoportok közötti ellentét az azonos módszertan és hasonló következtetések miatt valamelyest csökkenthető lenne.

A másik problémakör megoldása talán még egyszerűbb, és bár önmagában akár alkalmas lehet az eljárás elhúzására, a sokkal hosszabb elhúzódások, megismételt eljárások kiküszöbölhetőek lennének. Az állapotváltozás miatt, amely rengeteg ellentét kiváltója, indokolt lenne az, hogy a nyomozás alatt kirendelt szakértők a bírósági eljárásban újra vonják vizsgálat alá az érintett személyt, majd kerüljenek kötelezően személyes meghallgatásra a bíróság előtt, szakvéleményüket szóban előadva, kiegészítve, így már jóval hamarabb felmerülhet az, hogy az esetleges állapotromlás miatt korábbiakban nem érzékelt betegség valójában fennáll. Ezen problémakör megoldása tehát ha nem is teljes egészében, de kiküszöbölhető lenne a Be. ilyen jellegű módosításával.

VII. BEFEJEZŐ GONDOLATOK

Azt gondolom, majd' 40 oldal után is nehéz lenne megválaszolni a címben szereplő kérdést. Ennek oka az, hogy minden ügy, és ezzel együtt minden személy is más, nehéz általános megállapításokat leszögezni.

A dolgozat megírásának ötletét az általam érzékelt és ismertetett két problémakör adta, ezeket szerettem volna egy konkrét ügy segítségével kifejtteni és esetlegesen megoldást is találni rá, hiszen nem jó példát statuáló gyakorlat az, hogy a bíróság ki van szolgáltatva az ellentétes szakvéleményeknek, és „várja a megoldást” a harmadik szakvélemény formájában.

Összességében véleményem szerint a problémák feloldása érdekében a Be. módosítása szükséges, de nem elegendő. A csoportok közötti ellentétet a módosítással nem lehet kiküszöbölni, hiszen az egymás jelenlétében történő meghallgatás szükséges ahhoz, hogy reflektálni tudjanak a szakértők egymásra, az új szakértő kirendelését megelőző lépések pedig azért hasznosak, mert ha az aggályosságot ki lehet így viszonylag egyszerűen küszöbölni, akkor az új szakértő kirendelése felesleges. Az ötlépcsős rendszer azt gondolom, hogy alkalmas a szakkérdés eldöntésére, de nem elégséges, ezért üdvözlendő lenne a szakértőkre vonatkozó szabályozást kibővíteni az elmeállapot újbóli vizsgálatával és a kötelező személyes meghallgatással. Az első ismertetett problémakörre tehát a megoldás a gyakorlat egységesítése lenne a módszertani utasítások, „jogegységek” útján, míg a másodikra a Be. szabályozásának kiterjesztése az újbóli vizsgálatával és a kötelező személyes meghallgatással.

Határozottan azt gondolom, hogy az ellentétes szakvéleményeknek elébe kell menni, hiszen az ügyek észszerű időn belül történő befejezése mellett az egész bírósági eljárás méltóságát segítene megőrizni az, ha az esetleges szakmai viták színtere nem itt lenne, a kevesebb ellentétes szakvélemény a büntetőeljárás komolyságát tartaná fenn. Az ellentétes szakvélemények problémájának csökkentése, a gyakorlat egységesítése mindenképpen nélkülözhetetlen, hiszen ki másban bízhatna a bíróság ilyen jelentős szakkérdésekben, ha nem egy különleges szakértelemmel rendelkező személyben. Az pedig, ha az ilyen különleges szakértelemmel rendelkező személyekre vonatkozó gyakorlat egységes, végsősoron az igazságszolgáltatás néhol megcsorbult tekintélyét tudná a helyére kalapálni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A hatályos büntető eljárás jogszabályai, Összeállította: Dr. Auer György Budapest, 1948.
- Ágnes Dóra: Gondolatok a büntetőeljárásbeli bizonyítás jelentőségéről és fogalmának elméleti megközelítéséről
- Angyal Pál: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve I-II. Athenaeum, Budapest, 1915-1917.
- Bakonyi Mária: A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárás törvényben, 2018.
- Bányai István: Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben – a kérdéskör vizsgálata a szakértő szemszögéből. In: Szabó Imre (sorozatszerkesztő): Tanulmánykötet „Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben” konferencia. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2019.
- Bérces Viktor: A szakértői bizonyítás elvi és gyakorlati kérdéseiről, Miskolci Jogi Szemle, 2019/2. különszám
- Bérces Viktor: A terhelt vallomásának értékelése és a beismerő vallomás jelentősége, különös tekintettel a hazai joggyakorlatra
- Csák Zsolt: Igazságügyi szakértő a büntetőügyekben. In: Szabó Imre (sorozatszerkesztő): Tanulmánykötet „Igazságügyi szakértő a tárgyalóteremben” konferencia. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2019.
- Csere Katalin: A szakértői vélemény felhasználásának kérdései az érdemi döntés meghozatala során, a Kúria összefoglaló véleménye a szakértői bizonyításról a bírósági eljárásban, 2014.
- Dr. Berencz János: Szempontok Rorschach formaértelmezési kísérletének megítéléséhez
- Dr. Hermann Rorschach: Psychodiagnostik, Bern, 1921.
- Elek Balázs: A büntetőügyekben eljáró szakértők felelősségének rendszere, Büntetőjogi Szemle, 2022/1. szám
- Erdei Árpád: A trónfosztott királynő uralkodása, avagy a bizonyításelmélet szent tehene, Magyar Jog 1991/4. szám
- Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

- Fantoly Zsanett – Budaházi Árpád: Büntető eljárásjogi ismeretek I. Statikus rész, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2019.
- Gödöny József: Igazságügyi szakértők, Kriminálisztikai Tanulmányok, III., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1964.
- Háger Tamás: Gondolatok a bizonyításról
- Háger Tamás: Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti háttéréről, Iustum Aequum Salutare, 2014/3. szám
- Halmosné Siket Zsuzsanna: Szakértő újrátöltve, avagy az igazságügyi pszichológus szakértő alkalmazásának új vetületei, In.: JURA, 2016/2.
- Herke Csongor – Hautzinger Zoltán: Büntető eljárásjogi alapkérdések. AndAnn Kft., Pécs, 2014.
- Hurtony Alexandra: Az igazságügyi szakértő szerepe a büntetőeljárásban, különös tekintettel a kiskorúak sérelmére elkövetett szexuális bűncselekmények bizonyítási nehézségeire, Ügyészek Lapja 2021. évi 1-2. lapszám
- Káplár Mátyás, Bernáth László, Kiss Enikő Csilla: Az átlagos, egészséges személyiségprofil meghatározása Szondi-teszttel, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia Intézet, In.: Egészségfejlesztés, LV. évfolyam, 2014. 4. szám
- Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008.
- Király Tibor: Büntetőeljárás jog (3. átdolgozott kiadás), Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Komóczi Mihály: Az igazságügyi pszichológus szakértő tevékenység általános és napi gyakorlati kérdései, Belügyi szemle, 2004. évi 6. szám
- Mező Annamária: A terhelt vallomásának szerepe a büntetőeljárásban Debreceni Jogi Műhely, 2012. évi (IX. évfolyam) 3. szám (2012. július)
- Móra Mihály – Kocsis Mihály: A magyar büntetőeljárás jog, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1961.
- Németh Rita: Klinikai pszichológia az igazságügyben, 2019.
- Novák István: A bíró és a szakértő. Gondolatok egy gyakorlati témáról – több változatban. Magyar Jog 6/91.
- Rita L. Atkanson, Richard C. Atkanson, Edward E. Smith, Daryl J. Bem Introduction to Psychology Eleventh Edition, Fort Worth, Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, 1993.

- Székely János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959.
- Szűts Veronika: A szakértői bizonyítás és ennek tükrében a pszichológus szakértő alkalmazási lehetősége közlekedési büntetőügyekben, a bírói kirendelő határozatok sajátosságai, Jogi Fórum, Budapest, 2020.
- Tremmel Flórián: Bizonyításelmélet, PTE ÁJK, Pécs, 2009.,
- Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2006.

HIVATKOZOTT JOGSZABÁLYOK, KOMMENTÁROK, MÓDSZERTANI LEVELEK ÉS BÍRÓSÁGI HATÁROZATOK

- 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról
- 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról
- 1962. évi VIII. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról
- 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
- 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
- 2016. évi XXIX. törvény az igazságügyi szakértőkről
- 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet az igazságügyi szakértői működésről
- Nagykomentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez
- Miniszteri indoklás a 2016. évi XXIX. törvényhez
- A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara 5/2020. számú Módszertani levele
- A Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara küldöttgyűlésének 102/2017. (III. 22.) határozata a Kamara Etikai eljárási szabályzatáról
- Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 20. sz. módszertani levele (h.k.)
- Az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 10. számú módszertani levele (h.k.)
- BH 2012/60.
- A Székesfehérvári Törvényszék 14.B.136/2013/66. számú ítélete
- A Fővárosi Ítéltábla 1.Bf.308/2014/11. számú végzése

